

MŰHELYTANULMÁNYOK

DISCUSSION PAPERS

MT-DP. 2004/4

A MINIMÁLBÉR KÖLTSÉGVETÉSI HATÁSAI

HALPERN LÁSZLÓ

KERTESI GÁBOR

KOREN MIKLÓS

KÖLLŐ JÁNOS

KŐRÖSI GÁBOR

VINCZE JÁNOS

Magyar Tudományos Akadémia
Közgazdaságtudományi Kutatóközpont

Budapest

A MINIMÁLBÉR KÖLTSÉGVETÉSI HATÁSAI

HALPERN LÁSZLÓ

KERTESI GÁBOR

KOREN MIKLÓS

KÖLLŐ JÁNOS

KŐRÖSI GÁBOR

VINCZE JÁNOS

KTK/IE Műhelytanulmányok 2004/4

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Kutatóközpont

Műhelytanulmányaink célja a kutatási eredmények gyors közlése és vitára bocsátása. A sorozatban megjelent tanulmányok további publikációk anyagául szolgálhatnak.

A minimálbér költségvetési hatásai

A szerzők az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont munkatársai.

1112 Budapest, Budaörsi út 45. Tel.: 309-2651 Fax: 319-3136

Halpern László tud. főmunkatárs. E-mail: halpern@econ.core.hu

Kertesi Gábor tud. főmunkatárs. E-mail: kertesi@econ.core.hu

Koren Miklós tud. segédmunkatárs. E-mail: koren@econ.core.hu

Köllő János tud. főmunkatárs. E-mail: kollo@econ.core.hu

Kőrösi Gábor tud. főmunkatárs. E-mail: korosi@econ.core.hu

Vincze János tud. főmunkatárs. E-mail: janos.vincze@bkae.hu

Készült az FMM-MTA Humánereforrás-fejlesztési Operatív program 'A bérpolitika és a foglalkoztatáspolitikai nemzetgazdasági összefüggéseinek makrogazdasági elemzése a kelet-európai új piacgazdasági körülmények között' c. kutatás keretében

HU ISSN 1785-377X

ISBN 963 9588 03 2

Kiadja az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont,
a Magyar Közgazdász Alapítvány pénzügyi támogatásával.
Budapest, 2004.

AZ MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont kiadványsorozatai

BUDAPEST WORKING PAPERS ON THE LABOUR MARKET

BUDAPESTI MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK

BWP 2003/1	Ágnes Hárs	Channeled East-West labour migration in the frame of bilateral agreements
BWP 2003/2	Galasi Péter	Munkanélküliségi indikátorok és az állásnélküliek munkaerő-piaci kötődése
BWP 2003/3	Károly Fazekas	Effects of foreign direct investment on the performance of local labour markets – The case of Hungary
BWP 2003/4	Péter Galasi	Estimating wage equations for Hungarian higher-education graduates
BWP 2003/5	Péter Galasi	Job-training of Hungarian higher-education graduates
BWP 2003/6	Gábor Kertesi and János Köllő	The Employment Effects of Nearly Doubling the Minimum Wage – The Case of Hungary
BWP 2003/7	Nemes-Nagy J. – Németh N.	A "hely" és a "fej". A regionális tagoltság tényezői az ezredforduló Magyarországon
BWP 2003/8	Júlia Varga	The Role of Labour Market Expectations and Admission Probabilities in Students' Application Decisions on Higher Education: the case of Hungary
BWP 2004/1	Gábor Kertesi	The Employment of the Roma – Evidence from Hungary
BWP 2004/2	Kézdi Gábor	Az aktív foglalkoztatáspolitikai programok hatásvizsgálatának módszertani kérdései
BWP 2004/3	Galasi Péter	Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon 1994–2002
BWP 2004/4	Galasi Péter	Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerőpiacon 1994–2002

MUNKATUDOMÁNYI KUTATÁSOK

(az MTA Munkatudományi Bizottságával közösen rendezett konferenciák alapján készült, tematikus kötetek)

Munkaerőpiac és regionalitás az átmenet időszakában. Budapest, 1998.	Szerk.: Fazekas K.
A munkaügyi kapcsolatok rendszere és a munkavállalók helyzete. Budapest, 2000.	Szerk.: Koltay J.
Oktatás és munkaerőpiaci érvényesülés. Budapest, 2001.	Szerk.: Semjén A.
A felzárkózás esélyei – Munkapiaci láttelet a felzárkózás küszöbén. Budapest, 2003.	Szerk.: Kővári Gy.

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR – ÉVKÖNYVEK

Munkaerőpiaci tükrök – 2000. Budapest, 2000.	Szerk.: Fazekas K.
Munkaerőpiaci tükrök – 2001. Budapest, 2001.	Szerk.: Fazekas K.
Munkaerőpiaci tükrök – 2002. Budapest, 2002.	Szerk.: Fazekas K.
Munkaerőpiaci tükrök – 2003. Budapest, 2003.	Szerk.: Fazekas K.
The Hungarian Labour Market – Review and Analysis, 2002. Bp., 2002	Szerk.: Fazekas K., Koltay J.
The Hungarian Labour Market – Review and Analysis, 2003. Bp., 2003	Szerk.: Fazekas K., Koltay J.

A Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Kutatóközpontjában működő Munkaerőpiaci Kutatások Műhelyének valamint a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékének közös kiadványa. A kiadványsorozat angol nyelvű füzetei **"Budapest Working Papers on the Labour Market"** címmel jelennek meg.

A sorozat egyes példányai a következő címeken szerezhetők be:

Szabó Irén, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Emberi Erőforrások Tanszék; 1093 Budapest, Fővám tér 8. Telefon/fax: 217-1936; E-mail: iszabo@workecon.bke.hu

Sándor Zsuzsa, MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont Könyvtár; Budapest 1502 Pf. 262; Fax: 309-2649; E-mail: biblio@econ.core.hu

A kötetek letölthetők az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont honlapjáról: <http://www.econ.core.hu>

MT-DP. 2003/1	NACSA Beáta – SERES Antal	Az éves munkaidő-elszámolás, mint a munkaidő flexibilizációjának egyik eszköze
MT-DP. 2003/2	Giovanni PERI – Dieter URBAN	The Veblen-Gerschenkorn Effect of FDI in Mezzogiorno and East Germany
MT-DP. 2003/3	Robin MASON – Ákos VALENTINYI	Independence, Heterogeneity and Uniqueness in Interaction Games
MT-DP. 2003/4	M.B. DEVEREUX – C. ENGEL – P.E. STORGAARD	Endogenous Exchange Rate Pass-through when Nominal Prices are Set in Advance
MT-DP. 2003/5	Richard FRIBERG	Common Currency, Common Market?
MT-DP. 2003/6	David C. PARSLEY – Shang-Jin WEI	The Micro-foundations of Big Mac Real Exchange Rates
MT-DP. 2003/7	J.IMBS – H. MUMTAZ – M.O. RAVN – H. REY	PPP Strikes Back: Aggregation and the Real Exchange Rate
MT-DP. 2003/8	A. BURSTEIN – M. EICHENBAUM – S. REBELO	Why is inflation so low after large devaluations?
MT-DP. 2003/9	MAJOROS Krisztina	A múlt század jeles magyar közgazdásza: Varga István (1897–1962)
MT-DP. 2003/10	KOVÁCS Ilona	A fogyasztói árindex torzító tényezői
MT-DP. 2003/11	Mária CSANÁDI – Hairong LAI	Transformation of the Chinese party-state at prefecture and county level
MT-DP. 2003/12	Ilona KOVÁCS	Biasing Factors of the Consumer Price Index
MT-DP. 2003/13	Attila HAVAS	Socio-Economic and Developmental Needs: Focus of Foresight Programmes
MT-DP. 2004/1	Attila HAVAS	Assessing the Impact of Framework Programmes in a System in Transition
MT-DP. 2004/2	Max GILLMAN – Michal KEJAK	Inflation and Balanced-Path Growth with Alternative Payment Mechanisms
MT-DP. 2004/3	L. AMBRUS-LAKATOS – B. VILÁGI – J. VINCZE	Deviations from interest rate parity in small open economies: a quantitative-theoretical investigation

A kötetek megrendelhetők: Sándor Zsuzsa könyvtárvezetőnél: MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont könyvtára, 1502 Budapest P.f 262 Fax: 309-2649 E-mail: biblio@econ.core.hu; valamint letölthetők a KTK honlapjáról: <http://www.econ.core.hu>

HALPERN LÁSZLÓ –
KERTESI GÁBOR – KOREN MIKLÓS – KÖLLŐ JÁNOS –
KÖRÖSI GÁBOR – VINCZE JÁNOS

A MINIMÁLBÉR KÖLTSÉGVETÉSI HATÁSAI

Összefoglalás

A 2001. évi minimálbér-emelés hatására jelentősen nőtt a bérköltség és csökkent a foglalkoztatás a kisvállalatoknál. Növekedett az állásvesztés, csökkent az elhelyezkedés esélye, és ez még inkább így történt az elmaradott régiókban. A regionális hatásokra kapott eredmények két szempontból is figyelemre méltóak. Egyfelől arra utalnak, hogy a pozitív hatást eredményező piaci folyamatoknál erősebbnek bizonyultak a negatív keresleti reakciók: az elmaradott régiókat inkább a valamivel erősebb negatív keresleti reakció különböztette meg a fejlettebb térségektől, mint a növekvő munkakinálat. Másfelől az egymáshoz hasonló fajlagos regionális hatások azt is jelentik, hogy az erősebb bérsokk miatt az elmaradott régiók amúgy is kedvezőtlenebb foglalkoztatási helyzetét az átlagosnál is jobban rontotta a 2001. évi minimálbér-emelés.

A minimálbér-emelés közvetlen és közvetett hatásainak együttes elemzésére készített szimulációs makromodell alapján megállapítható, hogy nagyobb minimálbérhez nagyobb átlagbér tartozik, ugyanakkor a foglalkoztatás és a fogyasztás alacsonyabb lesz. A költségvetésnek nem jó a minimálbér emelése, mert a bevételek változásánál nagyobb lesz a kiadások változása. A magasabb minimálbér növeli az szja- és járulékbévételeket, de csakis abban az esetben, ha az adókerülő vállalatok aránya nem nő. A vállalatok termelése és profitja alacsonyabb lesz a magasabb minimálbér mellett. Ha a vállalatok a profitráta helyreállítására növelik az adóelkerülés mértékét, akkor a magasabb minimálbér adó- és járuléknövelő hatását az adóelkerülés lerontja, tehát végső soron nem érvényesül a magasabb minimálbér gazdaságot fehéritő hatása.

MINIMUM WAGE AND BUDGET DEFICIT

BY LÁSZLÓ HALPERN –
GÁBOR KERTESI – MIKLÓS KÖREN – JÁNOS KÖLLŐ –
GÁBOR KÖRÖSI – JÁNOS VINCZE

Abstract

The minimum wage hike in 2001 significantly increased labour costs and reduced employment in the small firm sector, and adversely affected the job retention and job finding probabilities of low-wage workers. The effects appear to be stronger in depressed regions where the minimum wage bites deeper into the wage distribution. The regional effects are important for two reasons. First, the positive market processes were dominated by the negative demand reactions, depressed regions were hit harder than the more developed regions. Second, the comparable regional effects mean, that the strong wage shock worsened the employment situation of depressed regions even more than that of the more developed ones.

The results of the simulation macromodel built for studying the direct and indirect effects of minimum wage increase show that average wages increase, employment and consumption decrease. The state budget is worse off, as the change of its receipts is smaller than that of its expenditures. Higher minimum wage increases the payroll taxes if the tax evasion remains unchanged. Profit and production of firms are lower at higher minimum wages. If firms react with higher tax evasion in order to restore their profitability, than the effect of minimum wages on higher payroll tax is offset by the increased tax evasion, so the expected whitening effect of the minimum wage increase was not achieved.

TARTALOMJEGYZÉK

1 Bevezetés	7
2 Munkapiac és minimálbér	9
2.1 Minimálbér-politika Magyarországon	9
2.2 A minimálbér-emelés által kiváltott bérsokk mérése	13
2.3 Betartották-e a munkaadók a szabályozás előírásait?	14
2.4 A minimálbér-emelés előtti és utáni helyzet	16
2.5 A további elemzés terepe: kisvállalati szektor és munkapiaci áramlások	19
2.6 Foglalkoztatás a kisvállalati szektorban 2000–2001	22
2.7 Állásvesztési esélyek 2001-ben	24
2.8 Elhelyezkedési esélyek 1998–2002-ben	25
2.9 Munkapiaci összegzés	27
3 A minimálbér államháztartási hatásai	28
3.1 Bevezetés	28
3.1.1 A probléma	28
3.1.2 A modell általános filozófiája	29
3.2 A modell struktúrája és parametrizációja	30
3.2.1 A modell ágazati struktúrája	30
3.2.2 Munkapiac	30
3.2.3 Termelői árak	34
3.2.4 Jövedelmek és költségvetési kapcsolatok	34
3.2.5 Kereslet	35
3.3 A számítások menete	36
3.4 A minimálbér-emelés hatásai a modellben	37
3.4.1 Közvetlen hatások	37
3.4.2 Közvetett hatások	37
4 A szimulációs vizsgálatok feltevései	38
4.1 A munkakeresleti blokk	38
4.2 Árazási viselkedés	40
4.3 Az alapváltozat paraméterei	40
4.4 Változatok	40
5 Eredmények	41
5.1 A minimálbér hatása adott szürkeárny mellett	42
5.2 A minimálbér hatása a szürkeárny változása esetén	47
6 Következtetések	49

1 BEVEZETÉS

A kormány 2001. januárjában 25.500 forintról 40.000 forintra emelte a kötelező minimálbért. Egy évvel később további nagymértékű emelés következett be: a minimálbér 50.000 forintra emelkedett. A két emelés együttes következményeként a minimálbér-átlagbér arány az 1994–2000 évek átlagának 28-29 százalékos szintjéről 2001-ben 39 százalékra, 2002-ben pedig 43 százalékra szökött. Ilyen mértékű minimálbér-emelés az OECD-országok gyakorlatában példa nélkül állónak tekinthető, noha hasonló nagyságú emelésekre néhány fejlődő országban (Indonéziában és Costa Ricában például) sor került az elmúlt évtizedekben. A magyar munkapiacot megrázó sokk mértékét erőteljesen befolyásolja az a körülmény is, hogy – eltérően az Európai Unió országainak általános gyakorlatától – a magyar minimálbér-szabályozás hatálya minden munkaszerződésre kiterjed, s nem állapít meg (fiatal munkavállalókra, kisvállalatokra, elmaradott régiókra vagy alacsony bérű iparágakra nézve) kivételeket.

Ha valaki a magyarországi minimálbér foglalkoztatási hatásait igyekszik felmérni, annak a téma nemzetközi irodalma bizonyos tekintetben félrevezető üzeneteket sugallhat. Magyarországon a minimálbér – az Egyesült Államokban vagy a nyugat-európai országokban megszokottól eltérő módon – nem a legfiatalabb foglalkoztatottakat, a pályakezdőket vagy az alacsony bérű iparágak dolgozóit érinti elsősorban, hanem a kisvállalati szféra alkalmazottait, illetve azokat a dolgozókat, akik az átlagosnál rövidebb ideje dolgoznak munkáltatójuknál. A minimálbér-emelés által érintett dolgozók mintegy kétharmada 50 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztató vállalatnál dolgozik; illetve kétharmaduk 5 évnél rövidebb szolgálati idővel rendelkezik aktuális munkaadójánál. (Mindössze 1/8-ukra igaz, hogy 50 főnél nagyobb vállalatnál van foglalkoztatva és egyszersmind 5 évnél hosszabb vállalati szolgálati idővel rendelkezik.) Ezek a jelek arra utalnak, hogy a minimálbér foglalkoztatási hatásainak elemzése során különös figyelmet kell fordítanunk a kisvállalati szektorra egyfelől, valamint a belső munkapiacok belépési és kilépési kapuira másfelől. Az empirikus elemzések, illetve mérések fókuszában ezért a kisvállalati szektor foglalkoztatásának alakulása, illetve a foglalkoztatotti állományból való kiáramlások és a munkanélküli állományba való beáramlások problémája áll.

A minimálbér munkapiacra túlmutató hatásai is jelentősek lehetnek. Az árupiacokon a megváltozott foglalkoztatási szint és -szerkezet befolyásolja

az árakat, az árukereslet és -kínálat mennyiségét és szerkezetét. Ha a minimálbér mind a munkapiacon, mind pedig az árupiacon hat, akkor a gazdaság egyéb makrováltozóit is befolyásolhatja, jelesül olyan változókat is, mint például a költségvetés. Első ránézésre is világos, hogy a minimálbér mind a bevételi, mind a kiadási oldalt jelentősen befolyásolhatja, így az egyenlegre is hat. Népszerű az a nézet, hogy a minimálbér emelése hozzájárul a szürke gazdaság kifehéritéséhez azzal, hogy a vállalkozások munkaviszonyhoz kötött adó- és járulékfizetési mértékét növeli. Ha teljesülne is ez a feltevés, akkor sem biztos, hogy az egyéb hatásokat képes – mondjuk a költségvetés egyenlegében – ellensúlyozni, hiszen például a foglalkoztatás-csökkenés kedvezőtlen költségvetési hatása lehet nagyobb is akár. Ebben a tanulmányban arra keressük a választ, hogy a minimálbér milyen csatornákon keresztül és milyen mértékben hat összességében végső soron a költségvetésre. Ehhez összeállítottunk egy olyan modellkeretet, melyben mérhetőek az általunk legfontosabbnak tartott hatások. A modell paramétereit egyrészt a munkapiaci elemzésekből származtattuk, másrészt igyekeztünk a ténylegesen megfigyelhető értékeket használni. Ahol bizonytalanok voltunk az adatok megbízhatóságát, mértékét illetően, ott több változatot is számítottunk.

A tanulmány négy részből áll. Az első részben a minimálbér munkapiaci hatásait vizsgáljuk. A második részben a minimálbér-hatások elemzésére alkalmas makromodell kereteit, paramétereit ismertetjük. Végül az eredményeket és a következtetéseket találhatjuk a harmadik és a negyedik részben.

Egy ilyen tanulmány kényszerűen elvonatkoztat nagyon sok részlettől. Bevalljuk, hogy a mottóul választott idézetben szereplő két oldal egyikével sem foglalkozunk, nem tekintjük feladatunknak azt kideríteni, hogy az újságíró miért tekinti magától értetődően jónak a minimálbér és rossznak a diákhitel törlesztőrészletének emelését, de azt sem, hogy miért van ez a kettő egymáshoz kötve, és hogy ezekben az ún. indexelési technikákban miért és milyen szerepe van a minimálbérnek. Azt viszont felvállaljuk, hogy a minimálbér és a költségvetés közötti kapcsolat lényeges elemeit tisztázzuk és válaszolunk arra a kérdésre, hogy javítja-e a költségvetés egyenlegét a minimálbér emelése vagy sem. Válaszunk egyértelmű és határozott.

2004. január 1-től a minimálbér 53.000 Ft. Azt gondoljuk, hogy ez az emelés a munkapiaci erőviszonyok és a politikai légkör terméke volt. A gazdaságpolitikai döntéshozók természetesen nem játszhatják újra a 2001–2002-es fordulót; mára adottsággá vált az akkor kialakított helyzet. De az akkori folyamatok elemzése segítséget nyújthat a jövőben esedékes dönté-

sek várható következményeinek elemzéséhez. Sajnálatos, hogy ennek keves jele látható: a minimálbér-emeléshez kapcsolódó politikai és gazdaságpolitikai vitákban felmerült közgazdasági érvek és gondolatmenetek érvényességéről keveset állíthatnak használóik, ezek az érvek semmit sem változtak a 2001-2002. évi emelések óta. Talán ezért sem megkésett ezzel a kérdéssel foglalkozni.

2 MUNKAPIAC ÉS MINIMÁLBÉR

Ebben a fejezetben a rendkívülinek mondható minimálbér-emelés *első* (2001. évi) hullámának foglalkoztatási következményeit vizsgáljuk. Az emelés *második* (2002. évi) hullámának foglalkoztatási következményeit már igen nehéz elkülöníteni egy sor vele egyidejűleg bekövetkezett, a gazdaság egészét érintő, más természetű egzogén sokk következményeitől. Mivel a 2002. évtől fokozatosan kibontakozó gazdasági recesszió, illetve a 2002. évi parlamenti választások maguk is eltérő módon érinthették az alacsony, illetve magas bérű munkavállalók foglalkoztatását, ezért úgy döntöttünk, hogy figyelmünket inkább az egyéb külső körülmények által nem nagyon zavart első emelésre összpontosítjuk. A 25.500 forintról 40.000 forintra történő emelés 2001-ben váratlanul érte a viszonylag stabil növekedési pályán levő magyar gazdaságot. Milyen foglalkoztatási következményekkel járt ez rövid távon? – a fejezetben ezt a kérdést vesszük közelebb-ről szemügyre.

2.1 Minimálbér-politika Magyarországon

A kötelező minimálbért Magyarországon közvetlenül a rendszerváltás megelőzően, 1989-ben vezették be. Az újonnan bevezetett szabályozás a (túlóra-, műszak- és egyéb) pótlékoktól, valamint a jutalmaktól és prémiumoktól megtisztított bruttó havi keresetre vonatkozott; jogilag kötelező érvényű volt; valamennyi munkaadóra és teljes munkaidőben alkalmazott foglalkoztatottra kiterjedt. Ezek az alapelvek azóta sem változtak. Az 1990 és 1998 közötti időszakban a mindenkor minimálbér szintje a háromoldalú érdekegyeztetés mechanizmusán keresztül került meghatározásra, s ennek nyomán került be a költségvetésbe. Az 1998-2002 közti időszakban a minimálbért egyoldalúan a kormány határozta meg.

Bevezetésének első évében a minimálbér az átlagbér 34,6 százalékát tette ki. Ez az érték jóval az Európai Unióhoz tartozó országok átlaga alatt, jól lehet az EU-országok hasonló adatainak sávján belül, hajszálnyival Spa-

nyolc ország adata fölött helyezkedett el. Az átmenet évtizede alatt a minimálbér relatív szintje csaknem folyamatosan csökkent: 2000-re az átlagbérnek már csak 29,1 százalékát tette ki. A minimálbér-átlagbér arány azonban csak egy oldalról mutatja meg, hogyan viszonyul a minimálbér a piacon uralkodó bérekhez. Egy hasonlóan informatív mutató arról tájékoztat bennünket, hogy a foglalkoztatottak hány százalékát fizetik az éppen aktuális minimálbérhez közeli béreken. Minimálbér-közeli béren a minimálbér ± 5 százalékos sávját érve, e mutató magyarországi értéke – nemzetközi összehasonlításban – feltűnően alacsony volt egészen 1997-ig: 1989-ben 1 százaléknál is alacsonyabb volt, és 1997-ben sem haladta meg a 3 százalékot. Az a körülmény, hogy miközben a minimálbér-átlagbér arány 1991 és 2000 között folyamatosan csökkent, addig a minimálbér körül fizetett dolgozók részaránya (habár lassan, de) folyamatosan emelkedett, nemcsak egy számarányában mindinkább növekvő alacsony bérű népesség létrejöttére utal, de egyben azt is előre vetíti, hogy a jövedelemeloszlás átalakulása, a munkapiacra zajló differenciálódás következtében még egy csökkenő minimálbér-érték is mindinkább effektív lehet. A minimálbér drasztikus megemlése Magyarországot egy év leforgása alatt olyan országgá változtatta, ahol *kiugróan magas arányban* alkalmaznak minimálbér körüli béreken foglalkoztatottakat.

Milyen motívumok vezették a kormányzatot ilyen kivételesen nagy mértékű beavatkozásra? Mivel kormányzati körökből senki nem vette a fáradságot, hogy módszeresen kifejtse e rendkívüli mértékű minimálbér-emelés indokait, s a szaksajtóban sem folytak ezzel kapcsolatban komolyan tekinthető szakmai viták, a kormányzat motívumainak értelmezésében egyedül csak politikai nyilatkozatokra és interjúkra hagyatkozhatunk. A szokásos magyarázat, mely szerint a minimálbér-emelésekre baloldali kormányzatok vállalkoznak, ily módon is igyekezték a szegénységet enyhíteni, nem tűnik túlságosan relevánsnak esetünkben: az emelésre jobboldali kormány vállalkozott, gyökeresen más jellegű indokokkal. Olyan kormányzat emelte bő egy év leforgása alatt a minimálbért a duplájára, amely nyíltan föl vállalta a középosztály támogatásának, illetve a hazai kis és közepes vállalkozások szubvencionálásának politikáját, – olyan célokat, amelyek általában nemigen járnak együtt egy szegénybarát politikával. Más oldalról pedig éppenséggel a baloldaltól fogalmazódtak meg a legélesebb kritikák a minimálbér felemelésével szemben. A szocialista orientációjú MSZOSZ volt az, amely hangot adott annak az aggodalmának, hogy egy ilyen mértékű emelés komolyabb foglalkoztatás-csökkenéshez vezethet.

A politikai viták persze voltak. Ezekből a vitákból pedig kibányászhatók közgazdasági jellegű érvek is. Ezek között előkelő helyet foglalt el az a

motívum, mely szerint a magasabb minimálbérekre azért van szükség, mert ezt a túlságosan alacsony bérekből adódó „jogosulatlan versenyelőny” mérséklése okán, illetve a társadalmi kohézió elősegítése érdekében az Európai Unió „elvárja” tőlünk. Noha ez az érv soha nem kapott semmiféle empirikus alátámasztást, bizonyos mértékig mégis hihetőnek tűnik, hiszen a hasonlóan nagy mértékű indonéziai és costa ricai minimálbér-emelések motivumai között is föllelhetők voltak hasonló motívumok. Ezeknek az országoknak az esetében az Egyesült Államok kormánya, illetve egyes kereskedelmi szervezetek játszották a nyomásgyakorlók szerepét.

A valódi motívumokat azonban másutt kell keresnünk. Mint azt az ország akkori miniszterelnöke és vezető tisztségviselők is több ízben kifejtették, a minimálbér felemelésére azért van szükség, mert ettől egy sor igen kedvező munkapiaci hatás remélhető: a magasabb minimálbér fokozza a munkateljesítményeket; növeli a termelékenységet; a vállalkozók számára megkönnyíti új alkalmazottak felvételét; a csökkenő segély–bér arány pedig intenzívebb álláskeresésre ösztönzi a munkanélkülieket. Ezekben a nyilatkozatokban természetesen szó esett a munkakeresletről is, a kereslet visszaeséséből adódó potenciális veszélyeket azonban általában elhanyagolható mértékűnek ítélték. Jóllehet az érvek többnyire nem közgazdasági terminusokban, hanem népszerű frázisokban fogalmazódtak meg – a megemelt minimálbér „helyreállítja a munka becsületét”; „segít leküzdeni a segélyekkel való visszaéléseket”; „kifehéríti a szürke gazdaságot” stb. – nem nehéz észrevenni bennük a rokonságot egy új közgazdasági áramlat, a minimálbér új közgazdaságtanának fontosabb megállapításaival.

Az a feltételezés, hogy a keresleti oldalról jövő hatásoktól nem kell tartani, különösen erős volt, jóllehet egyetlen olyan utalást sem ismerünk, amely az e tekintetben már – legalábbis a 2002. évi emelés *előtt* – rendelkezésre álló mérési eredményeknek ismeretében állította volna ezt. E mérési eredmények egybehangzó tapasztalatai legalábbis kétségeket ébresztenek e derűlátó várakozásokkal szemben: a munkakereslet berrugalmasságával kapcsolatos mérések szerint a magyarországi vállalatok igenis érzékenyek a bérköltségek alakulására, s ez különösen igaz az alacsony bérű (alacsony iskolázottságú) munka iránti keresletre. Kőrösi *homogén* munkát feltételező dinamikus munkakeresleti modellje viszonylag alacsony értékű, de szignifikánsan negatív rövid távú keresleti berrugalmasságokat határozott meg az átmenet utáni periódus valamennyi évére: a Kőrösi által preferált

modellváltozat szerint e bérrugalmasságok értékei az 1992-95 közötti időszakban a $-0,55$ és $-0,65$ közötti értékek körül, az 1996-97 közötti időszakban pedig a $-0,31$ és $-0,33$ között mozogtak.¹ Kertesi és Köllő 2001-ben közöltek – Kőrösi eredményeivel egybevető – becslési eredményeket a munkakereslet bérrugalmasságára nézve.² Kertesi és Köllő modellje transzlog költségfüggvényből származtatott, *heterogén* munkát feltételező tényezőkeresleti függvényeken alapult, és négy termelési tényezőt – képzetlen munkát, kétféle képzett munkát és tőkét – különböztetett meg. A megismételt keresztmetszeti becslések során a 300 főnél több alkalmazottat foglalkoztató vállalatok mintáján az 1996 és 1999 közötti évek mindegyikére szignifikánsan negatív sajátbér-elaszticitásokat (ezen belül a képzetlen munka iránti kereslet árrugalmassága a képzettének 2-3-szorosa); továbbá a képzetlen munka és a tőke közti nagyfokú helyettesíthetőségre utaló keresztmetszeti értékeket kaptunk. Ezekre a becslésekre támaszkodva, Köllő már 2001 végén felhívta a figyelmet a minimálbér-emelés várható súlyos foglalkoztatási következményeire, hangsúlyozván hogy az eredmények alapján valószínűtlennek tűnik, hogy a minimálbér megduplázása ne csökkentené az alacsony bérű munkavállalók iránti keresletet, még ha igaz is, hogy e hatást kínálatoldali tényezők ellensúlyozhatják.³

A kínálati oldalról jövő ellentétes előjelű foglalkoztatási hatásokra természetesen lehetett számítani, különösen az ország legelmaradottabb régióiban. Olyan környezetben, ahol alacsony a foglalkoztatás és a bér, a munkakeresés hozama is viszonylag alacsony; a keresés és a munkavállalás fix költsége viszonylag magas; az országosan egységes segélyek viszonylag bőkezűen kompenzálják a munkanélkülieket. Ezekben a régiókban az alkalmi munkákra és segélyekre támaszkodó családi stratégiák

---

¹ Kőrösi, Gábor (1998): Labour demand during transition in Hungary (Econometric analysis of Hungarian firms 1986–1995), *Budapest Working Papers on the Labour Market*, 1998/5, MTA KTK, Budapest és Kőrösi, Gábor (2000), A vállalatok munkaerőkereslete, *Budapest Working Papers on the Labour Market* 2000/3, MTA KTK, Budapest.

² Kertesi, Gábor and Köllő, János (2001): Demand for heterogeneous labour in the Hungarian large-firm sector. Institute of Economics, Budapest, mimeo. Rövidített magyar változat: A gazdasági átalakulás két szakasza és az emberi tőke átértékelődése (A bérszerkezet átalakulása Magyarországon 1986–1999. III. rész), *Közgazdasági Szemle*, 2001. november.

³ Köllő János (2001): Hozzászólás az elmaradt minimálbér-vitához. *Közgazdasági Szemle*, 2001. december.

terjednek el, és ezek vonzerejét növeli, hogy a gyakran monoposzonhelyzetben levő munkáltatók alacsonyan tarthatják a béreket. Olyan „rossz egyensúly” alakulhat ki, melyet alacsony részvétel, foglalkoztatás, bérek, és alacsony álláskeresési intenzitás jellemez.

A segélyek és bérek közötti távolság megnövelésével a kormányzat esetleg kibillentheti a piacot az alacsony szintű egyensúly állapotából. A minimálbér drasztikus megemelésétől a kormányzat azt remélte, hogy az inaktív népesség egy részét vissza tudja terelni a munkapiacra, tekintve hogy potenciális jövedelmük a segélyekhez képest komolyabb mértékben megemelkedett. Látni kell azonban, hogy e kínálatserkentő politika meglehetősen kockázatos: a segélyek csökkentése vagy a minimálbér emelése a piaci súrlódások növekedéséhez, a foglalkoztatás csökkenéséhez, és a szegénység súlyosbodásához is vezethet, ha valójában nem kínálati okok állnak a probléma hátterében. Az 1998 és 2002 között hivatalban levő kormány két kísérletet is tett arra, hogy erőteljes munkára ösztönzéssel növelje a foglalkoztatást. A munkanélküli segélyek 2000. évi szigorítása nem hozta meg a várt eredményt. A minimálbér példátlan mértékű emelése mögött a kormányzatnak az a várankozása állt, hogy az alkalmazkodási mechanizmusokat alapvetően jelentős mértékű, pozitív előjelű kínálati hatások határozzák meg, melyeket csak elhanyagolható mértékű, negatív előjelű keresleti hatások tompítanak majd.

2.2 A minimálbér-emelés által kiváltott bérsokk mérése

A minimálbér-emelés által kiváltott *azonnali* bérsokk mértéke több tényezőtől függ. Függ attól, hogy a dolgozók hány százalékának a bérét kell a szabályozás következtében megemelni; hogy a minimálbér alatt fizetett dolgozók bére milyen mértékben marad el az újonnan fizetendő minimálbértől; függ attól, hogy milyen mértékben tartják be a munkáltatók a szabályozás előírásait; s végül pedig függ attól, hogy a minimálbér-emelés következtében milyen mértékű másodlagos béralkalmazkodás megy végbe a relatív bérekben. A minimálbér-emelés által kiváltott *azonnali* bérsokk mértékére alsó becslést egy olyan mutató segítségével adhatunk, amely a minimálbér-emelés által kiváltott bérsokk mértékére azt a feltételezést foglalja magában, hogy a valamennyi minimálbér alatt foglalkoztatott dolgozó bérét az új minimálbér szintjére emelték, s további másodlagos bér-, illetve foglalkoztatási alkalmazkodásra egyelőre nem került sor (ez utóbbi miatt tekinthető az *azonnali* bérsokk mértékének).

A 2001. évi minimálbér-emelés által kiváltott bérsokk átlagos mértéke a gazdaság egészében a havi nemzetgazdasági átlagbér 2,33 százalékát tette

ki. (A hasonló módon számított mutató értéke a 2002. évi, második minimálbér-emelés esetében a gazdaság egészére nézve 1,78 százalékos bérmelkedést jelzett előre.) A mutató csoportszintű értékei meglehetősen tág sávban szóródnak: az érettségivel vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében mért 1 százaléktól az általános iskolánál nem magasabb végzettségűek körében mért 6 százalékgig; a 45 évnél idősebb dolgozók esetében mért 1 százaléktól a 25 évnél fiatalabb dolgozók körében mért 6,1 százalékgig, valamint a „legjobb” régiótípusban mért 1,7 százalékos értéktől a legrosszabb foglalkoztatási helyzetű régiótípusban mért 3,6 százalékgig terjednek. Ha a minimálbér-növelés által vélhetően leginkább érintett a kombinált típusra – az általános iskolai vagy szakmunkás végzettséggel rendelkező, 35 évnél fiatalabb, magas munkanélküliség által sújtott (3. és 4. kvartilishoz tartozó) régiókban élő dolgozókra – számoljuk ki a bérsokk mértékét kifejező mutatót, akkor a minimálbér-emelés által kiváltott azonnali bérnövekedés mértékére 9,7-16,7 százalékos értékeket kapunk.

2.3 Betartották-e a munkaadók a szabályozás előírásait?

Hogy a megemelt minimálbér milyen mértékben kerül valóban kifizetésre, az azon múlik, milyen mértékben tartják be a munkáltatók a szabályozás előírásait. Ezt a kérdést mindenképpen szükséges empirikusan is megvizsgálni egy olyan országban, mint Magyarország, ahol köztudomásulag nagy hagyományai vannak a szabályszegő és jogelkerülő viselkedésnek. A szabályszegő, illetve jogelkerülő vállalati magatartásnak igen változatos formái lehetségesek.

Nyílt szabályszegésre nemigen számíthatunk, hiszen az a vállalat, amely nyíltan alkalmazna minimálbér alatti béren foglalkoztatottakat, igen komoly lebukási kockázatnak és szigorú büntetésnek tenné ki magát. Nyílt szabályszegésre csak kivételes esetekben és igen ritkán került sor. A minimálbér alatti béren foglalkoztatottak aránya 2001. májusában a bértarifafelvétel adatai szerint 1,9 százalék alatt volt. Az OMK elhelyezkedő munkanélküliekre kiterjedő 2001. áprilisi adatfelvétele szerint a teljes munkaidős foglalkoztatottként frissen elhelyezkedő munkanélküliek mindössze 1,4 százalékát foglalkoztatták minimálbér alatt. S végül a KSH munkaerőfelvételében a megkérdezett teljes munkaidőben dolgozóknak csupán 3,6 százaléka számolt be arról, hogy a 2001 április-június közötti időszakban 40.000 forintnál alacsonyabb bruttó keresettel rendelkezett. Mindezek a százalékarányok felső becslésnek tekinthetők, hiszen fizetetlen hiányzások és egyéb véletlenszerű tényezők következtében is előfordulhat, hogy a havi fizetés átmenetileg alatta marad a minimálbérnek.

A szabályok kijátszásának azonban lehetnek más, rejtettebb formái is. Előfordulhat, hogy a vállalat részmunkaidősként regisztrál, valójában azonban teljes munkaidőben alkalmaz valakit, ekképpen jogszerűnek tűnő módon fizet minimálbér alatti fizetést neki. Az a tény, hogy a részmunkaidős foglalkoztatottakat egyaránt magában foglaló *teljes* alkalmazotti kör esetében is a KSH munkaerő-felvételben (2001. 2. negyedév) mindössze 5,5 százalékot, a OMK elhelyezkedő munkanélkülieket vizsgáló felvételében (2001. április) pedig mindössze 2,6 százalékot tesz ki a minimálbér alatti béreken foglalkoztatottak részaránya, arról tanúskodik, hogy szabályok kijátszásának ez a módja nem lehetett túlságosan gyakori.

A munkaadók elvileg oly módon is kijátszhatják a szabályozás előírásait, hogy formálisan elbocsátják egyes dolgozóikat, és azután alvállalkozói szerződést kötnek velük. Ennek a fajta manipulációnak a mértékére nehéz általános érvényű becslést adni, az elhelyezkedő munkanélküliekre vonatkozó OMK adatfelvétel azonban az alacsony bérű dolgozók almintájára nézve ad bizonyos támpontokat. A 2001. áprilisában frissen munkába állt alacsony bérű segélyezettnek mindössze 1,5 százaléka jutott vállalkozói szerződéses díjazás formájában keresethez, a munkába állók zöme havi fix fizetéses formában (64,7 %), illetve óradíjas alkalmazással (33,8 %) van foglalkoztatva. A 3.157 fős alacsony bérű, frissen elhelyezkedettek mintájában mindössze egyetlen olyan személyt találtunk, akinek a szerződéses díja alatta maradt a 40.000 forintos minimálbérnek.

Végül a vállalatoknak elvileg az is módjukban áll, hogy a szabályozás előírásaival összhangban emeljék az *alap*béreket, és ezzel egyidejűleg csökkentsék az egyéb járandóságok és pótlékok összegét. Ennek a valószínűsége azonban meglehetősen korlátozott, hiszen az ilyen kereseti összetevők között a legnagyobb súlyt képviselő túlóra- és műszakpótlékok összege az *alapbér százalékaként* van megadva, következésképp a havi rendszeresgű keresetnek nagyjából azonos arányban kellett emelkednie a havi alapbérrel, amennyiben a munkaadó eleget tett a szabályozás előírásainak.

A minimálbér-emelés előírásainak végrehajtását legegyszerűbben a már ismertett nem*iskolai végzettség*régiótípus csoportokat alapul véve ellenőrizhetjük. Egyszerű leíró regressziók alapján azt látjuk, hogy egy 1 %-kal magasabb minimálbérrel nagyjából 1 %-kal magasabb átlagos javadalmazásban ölt testet 2001. májusában 2000. májusához képest, akár alapbérben, akár teljes keresetben mérjük a javadalmazásokat.

Összességében azt a következtetést vonhatjuk le, hogy – habár a gazdaság különböző szektorait eltérő mértékben érintette – a minimálbér-emelés 2001.

évi első hulláma bizonyosan effektív volt abban az értelemben, hogy váratlan és súlyos megrázkódtatást jelentett a munkapiac szereplői számára.

2.4 A minimálbér-emelés előtti és utáni helyzet

A közmegegyezés szerint a 2001. évi minimálbér-emelés nem csökkentette a foglalkoztatást, csak a második emelés után, a sűrűsödő vállalati panaszok és néhány nagyvállalat kitelepülése nyomán szólaltak meg aggodalmaskodó hangok. Ezt a véleményt alátámasztani látszanak a kérdésben folytatott kutatások, melyek szintén megegyeznek abban, hogy az első emelés nem gyakorolt érzékelhető hatást az állások számára. Mi úgy gondoljuk, hogy a nyers adatok alapján kialakult benyomás hamis, az idézett kutatások pedig vitatható módszereket használva téves következtetésre jutnak.

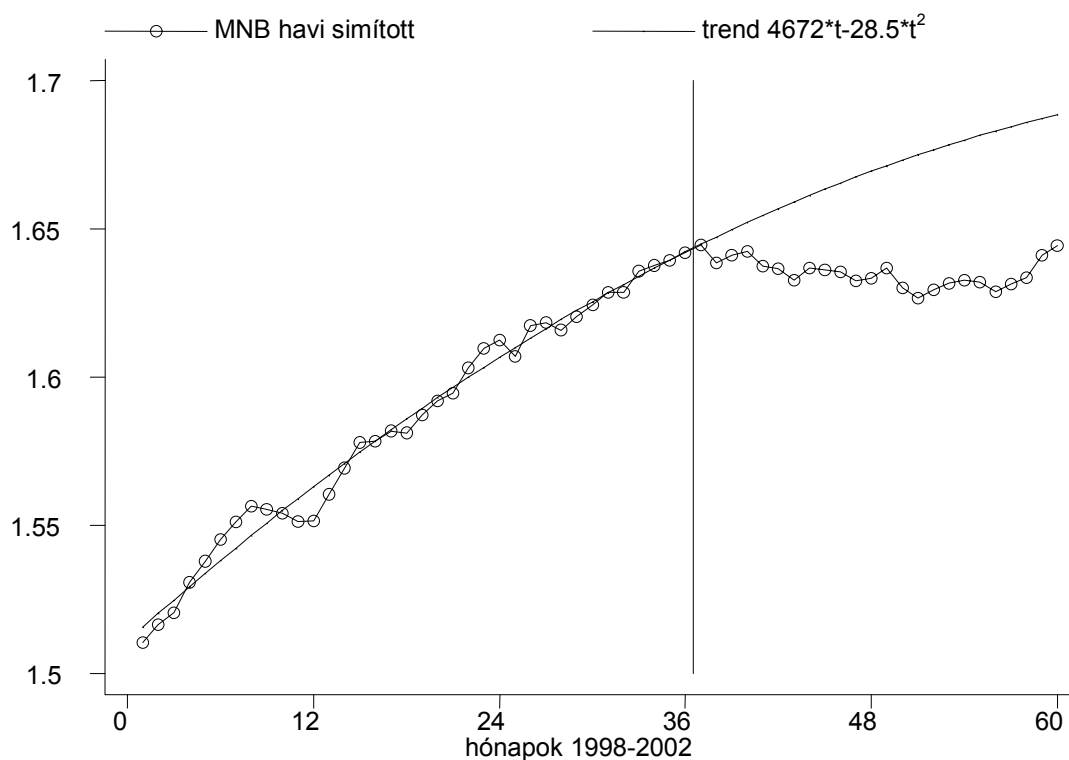
A vállalatok vagy egyének kikérdezésén alapuló idézett kutatások mellett említhető a Foglalkozási Hivatal adatgyűjtése, melynek során a munkanélkülivé válókat kérdezték arról, hogy állásuk elvesztésében játszott-e szerepet a minimálbér emelése, nem vetnek számot azzal, hogy a minimálbér emelése közvetve is hat a munkakeresletre: az a vállalat, mely például az árait emelve próbálja ellensúlyozni a minimálbér-emelés hatására bekövetkezett költségnövekedést, nem közvetlenül a béremelés miatt, hanem a romló versenyképessége miatt veszít létszámot vagy mond le létszám bővítési terveiről. Az is előfordulhat, hogy a magasabb bérköltség például a forintárfolyamon keresztül csökkenti a versenyképességet – és ilyenkor sem a „minimálbér-emelés miatt” választ húzzák alá a létszámcsökkenésről kérdezett vállalati vezetők. Osztatlannak nem mondható, de széleskörű egyetértés van abban, hogy a minimálbér emelésének foglalkoztatási hatása nagyobb késések nélkül bontakozik ki, és ennek fő oka, hogy az érintett munkapiacokra jellemző magas munkaerő-forgalom miatt a vállalatok a megüresedett állások be nem töltésével alkalmazkodnak. Az ilyen szétterülő hatást nehéz kikérdezéssel módszerrel megragadni – a közvetlen megkérdezés hasznos lehet a minimálbér-emelésre adott vállalati reakciók típusainak feltárásában, de nem adhat választ arra a kérdésre, hogy mekkora volt a foglalkoztatási hatás.

Volt olyan elemzés, amely a gazdasági sajtóban és a politikai vitákban is sűrűn alkalmazott módszert követve a 2000. és 2001. évi foglalkoztatási adatok összevetésével jut arra a következtetésre, hogy a minimálbér-emelés nem hatott az állások számára. Ez a módszer szintén kifogásolható, mert egy növekvő gazdaságban a negatív hatás esetleg csak a foglalkoztatásnövekedés ütemének csökkenésében nyilvánul meg. Az

aggregált adatok arra engednek következtetni, hogy ha volt minimálbérlátás, az ebben nyilvánulhatott meg.

Az 1. ábra szezonálisan kiigazított havi adatok alapján mutatja a foglalkoztatást 1998-2002-ben, és világosan jelzi, hogy a növekedés 2001 januárjában letért a korábban követett pályájáról. Ha a trend folytatódott volna (amint azt az görbe extrapolált szakasza jelzi), akkor az aggregált foglalkoztatásnak 2001. januárja és decembere között további 2,8 százalékkal növekednie kellett volna. Ezzel szemben 2001. év folyamán 0,2 százalékkal csökkent. A növekedési pályáról való letérés éppen 2001. januárjában vette kezdetét. (Ezt jelzi a 1998–2002 közti időszak 36. hónapjához – 2001. januárjához – behúzott függőleges vonal.)

1. ábra: Foglalkoztatás 1998 és 2002 között

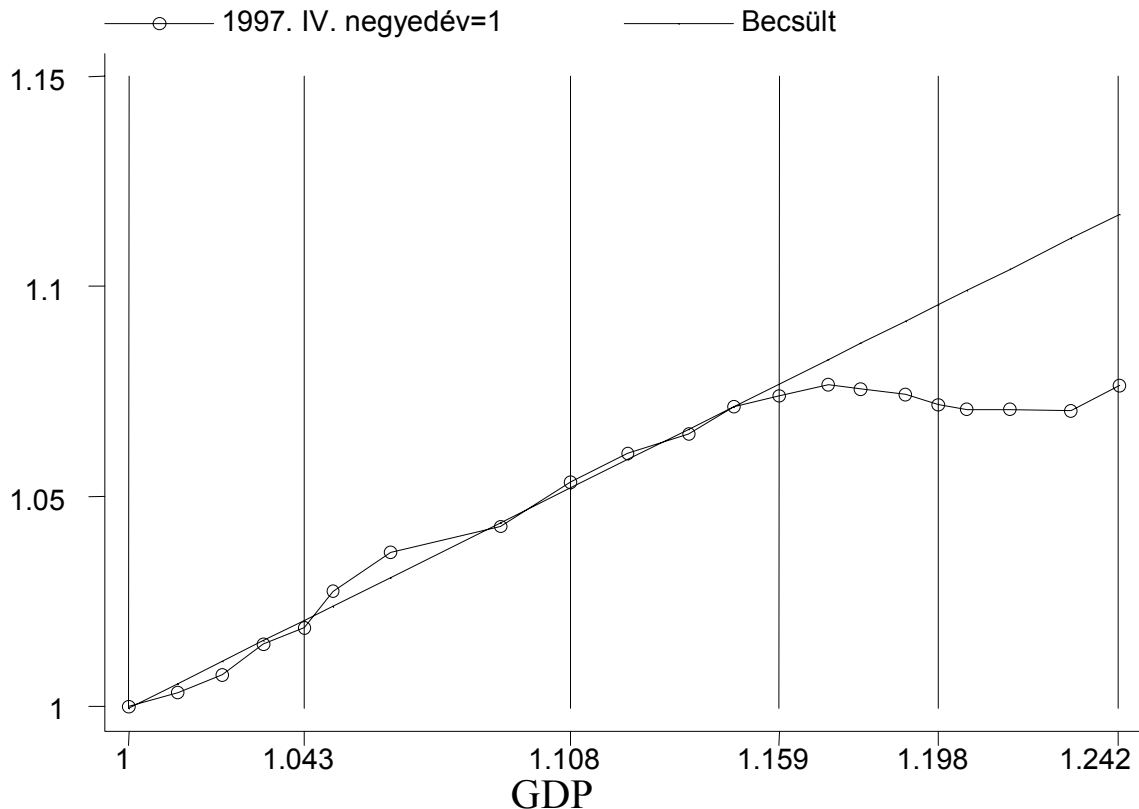

Forrás: KSH munkaerő-felvételek, MNB általi szezonális kiigazítás

A trend megtörését látjuk akkor is, ha a foglalkoztatásnak a GDP-hez való viszonyát vizsgáljuk. A 2. ábra vízszintes tengelyére a GDP-t, függőleges tengelyére a foglalkoztatást mértük. A gazdasági növekedés ütemét az éveket elválasztó függőleges vonalak távolsága, a GDP-növekedés és foglalkoztatás-növekedés viszonyát pedig a görbe, illetve a görbéhez illesztett

lineáris trend meredeksége mutatja. (Mivel a GDP-ről nem állnak rendelkezésre havi adatok, itt a foglalkoztatást is negyedéves sűrűséggel mérjük.) Ebben az esetben is jól látható a trend megtörése 2001 első negyedévében, tehát jóval azelőtt, hogy a recesszió – a nyár végétől – elérte volna a magyar gazdaságot. A 2001. januárját megelőző időszakban a magyar gazdaság olyan pályán mozgott, amelyen 1 százaléknyi gazdasági növekedést a versenyszférában $\frac{1}{2}$ százaléknyi foglalkozásnövekedés kísért. Ha ez a trend 2001. januárja után is folytatódott volna, akkor – még a lelassult GDP-növekedés üteme mellett is – 2001-ben 1,7 százalékos, 2002-ben pedig 1,8 százalékos foglalkoztatásnövekedésnek kellett volna bekövetkeznie. Ezzel szemben a foglalkoztatás növekedése megállt.

2. ábra: Negyedéves GDP- és szezonális kiigazított foglalkoztatási adatok, 1998 és 2002 között

Forrás: KSH munkaerő-felvételek, MNB általi szezonális kiigazítás; GDP: KSH, www.ksh.hu/stadat

Természetesen az aggregált adatok legfeljebb annyit mutatnak, hogy a foglalkoztatás 1997–98 táján elkezdődött növekedése valamilyen okból megtört, ám legfeljebb gyanút ébreszthetnek a minimálbér-emelés esetle-

ges szerepét illetően. A gyanút azonban tovább táplálják a munkaerő-felvételből és a bértarifa-felvételből származó csoportosított adatok.

Az előző pontban azt találtuk, hogy a minimálbérsokk nagyjából egy az egy arányban beépül a munkaköltségekbe, így a tényezőkeresleti függvényben szereplő foglalkoztatási berrugalmasság értékét közvetlenül felhasználhatjuk a minimálbérsokk által kiváltott foglalkoztatási reakciók durva mérésére. Ha a bérköltséget fogadjuk el a munkaköltségek megfelelő mérőszámaként, akkor a keresleti berrugalmasság értékére $-0,27$ -ot kapunk. Amennyiben ezt az értéket az 57 százalékos minimálbér-emelés által kiváltott 2,33 százalékosra becsült aggregált béremelkedésre vetítjük, akkor a minimálbér-emelésnek tulajdonítható azonnali foglalkoztatás-csökkenés mértékét éves szinten 0,63 százaléknnyira tehetjük.

E közvetlen hatások nagyságrendjét a korábbiakban definiált demográfiai csoportokat (nem*iskolai végzettség*régiócsoporthat) ért minimálbérsokk hatásain is lemérhetjük. A hatvan munkaerő-csoport foglalkoztatási arányának változását vizsgáljuk 2000. és 2001. negyedik negyedéve között annak függvényében, hogy a minimálbér-emelés milyen mértékben érintette az adott csoport átlagkeresetét. Az eredmények azt mutatják, hogy az erősen érintett csoportok foglalkoztatása kedvezőtlenebbül alakult: a pontseregre legjobban illeszkedő lineáris görbe $-0,75$ bérelaszticitást jelez az összes csoportra, és $-1,45$ -et a magas iskolázottságúak elhagyásával megmaradó 40 csoportra.

Úgy tűnik, a legalapvetőbb nyers adatok sem támasztják alá azt a vélekedést, hogy az első minimálbér-emelést követően nem történt érdemleges változás a foglalkoztatás szintjében és szerkezetében. A továbbiakban megpróbálunk az eddigieknél mélyebbre ásni, és okságilag megalapozottabb modellek segítségével érvelni amellett, hogy e nyers adatok alapján megfigyelt összefüggések érvényesek: a minimálbér-emelés számottevő foglalkoztatási veszteségekhez vezetett.

2.5 A további elemzés terepe: kisvállalati szektor és munkapiaci áramlások

A minimálbérrel kapcsolatos empirikus kutatások többségének homlokterében mind az Egyesült Államokban, mind Nyugat-Európában a fiatal munkavállalók foglalkoztatásának, illetve az alacsony bérű iparágakban dolgozóknak a problémája áll. Magyarország esetében a valóban releváns szempontok másutt keresendők.

Egy igen sok dimenziót felvonultató logit modell révén jelezzük előre annak valószínűségét, hogy valaki 2000. májusában a 2001. januárjában

megemelt 40.000 forintos minimálbér alatti keresettel rendelkezett, s eképpen a hat hónappal későbbi emelés alanya lehetett.

A egyéni jellemzők és az ágazati hovatartozás változói a jól ismert képletet mutatják: a nők, a fiatalok, az alacsony iskolázottságúak, illetve a rossz foglalkoztatási helyzetű (magas munkanélküliség által sújtott) régiók lakói az átlagnál nagyobb eséllyel keresnek minimálbér alatt. Ez érvényes a könnyűipar, a kereskedelem, a szálloda- és vendéglátóipar, a közúti szállítás dolgozóira. Kevés megemelt minimálbér alatti foglalkoztatottat találunk a kőolajbányászat és -finomítás, a pénzügyi szektor, a kutatás-fejlesztés, a helyi közlekedés, valamint a dohányipar ágazataiban. Budapesten és a Balaton környéki kistérségekben (ahol az emberek megélhetésében a turizmus fontos szerepet játszik) meglehetősen magas az új minimálbér alatti béren fizetett dolgozók aránya. Ezekben az esetekben joggal gyanakodhatunk arra, hogy a dolgozók egy részét – adóelkerülési célból – formálisan ugyan minimálbéren regisztrálják, fizetésük többi részét pedig feketén adják oda nekik.

Az alacsony bérű dolgozók aránya meredeken emelkedik, amint a referenciacsoportnak választott (300 főnél több dolgozót foglalkoztató) legnagyobb vállalatoktól a kisebb vállalatok felé haladunk. A közepes méretű (50-300 fős) vállalatok esélyrátája 3,0; a 21-50 fős vállalatoké 6,6; a mintánkban szereplő legkisebb (5–20 fős) vállalatoké pedig már 12,4. Hasonlóan jó prediktor a termelékenység. A legmagasabb termelékenységű vállalati kvartilisbe tartozó cégek dolgozóinak esélyrátáját egységnyinek véve, az egyre alacsonyabb termelékenységi kvartilisek felé haladva, egyre magasabb – 1,6, 3,1, illetve 7,8 értékű – esélyrátákat kapunk. Úgy tűnik: a vállalati szintű változók a modell kulcsváltozói.

További információforrásként igénybe vettük a 2001. májusi bértarifafelvétel adataira, illetve a KSH 2001. évi munkaerő-felvételének második negyedévi adatait. Az egyváltozós megoszlások a nem, az életkor, a munkapiaci tapasztalat és az iskolázottság dimenzióiban meglehetősen kiegyenlített képet mutatnak. A minimálbér-közeli béreken foglalkoztatottak túlnyomó többsége (háromnegyede) 25–54 év közötti dolgozó, s csak 1/5-ük 25 évnél fiatalabb. A tizenévesek részaránya nem éri el a 2 százalékot. Az alacsony bérű dolgozók több mint fele 20 évnél hosszabb munkaviszonnyal rendelkezik, és csak 10 százaléka lépett be a megkérdezés előtti 0-4 évben a munkapiacra. A 8 osztálynál nem magasabb végzettségűek, a szakmunkásképzőt végzettek, illetve az érettségivel vagy diplomával rendelkezők részaránya nagyjából 30, 40, 30 százalék. A gyermektelen házaspáros dolgozók (38 %) és szüleikkel együtt élő fiatal felnőttek (19 %) nagy cso-

portjai az alacsony bérű dolgozóknak, 35 % azonban egy vagy több gyermeket nevelő szülő.

Ezzel szemben a minimálbér-közeli béreken foglalkoztatottak erős koncentrációját figyelhetjük meg az *alacsony vállalati szolgáltatási idővel* rendelkező dolgozók esetében. Az alacsony bérű dolgozók 20–25 százaléka 1 évnél rövidebb ideje, 38 százaléka 2 évnél rövidebb ideje, 60 százaléka pedig 5 évnél rövidebb ideje van a vállalatánál (miközben csak 4–5 százalékuk van 5 évnél rövidebb ideje jelen a munkapiacra).

Ezek az adatok ismételten felhívják a figyelmet az alacsony bérű dolgozók jellegzetes munkaadójára: a kisvállalatokra. A minimálbér-közeli béren foglalkoztatottak 15–20 százaléka 5 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztató cégnél dolgozik. Ha ezt a vállalati méretkategóriát kizárjuk az elemzésből – rájuk nézve ugyanis nincsenek kellően részletes adataink – akkor is azt látjuk, hogy az alacsony bérű dolgozók *fele* 5–20 fős kisvállalatoknál van alkalmazásban, jóllehet e méretkategória foglalkoztatottsági részaránya csak 20 százalékra tehető.

Mindezekből az adatokból arra a következtetésre jutottunk, hogy a minimálbér foglalkoztatási következményeit tárgyaló vizsgálódásnak Magyarországon nem a legfiatalabb foglalkoztatottakat és az alacsony iskolázottságúakat kell az elemzés fókuszába helyezni, hanem a kisvállalati szektort, valamint a belső munkapiacok nagy forgalmú belépési és kilépési kapuit. A rendelkezésünkre álló adatok alapján három különböző oldalról tudjuk ezt a nagyobb kérdéskört alaposabban megvizsgálni. Először egy kisvállalatokból álló, 2000–2001. évi panelmintán megvizsgáljuk, hogy a minimálbér 2001. évi felemelése milyen bér-, foglalkoztatás- és termelési alkalmazkodással járt. A következő pontokban a minimálbér-emelésnek a munkapiaci áramlásokra gyakorolt hatását vesszük szemügyre. A munkapiaci áramlások tanulmányozása azt a célt is szolgálja, hogy eldöntsük, vajon a foglalkoztatás területén érvényesülnek-e azok a pozitív kínálati hatások, amelyek képesek lennének semlegesíteni – vagy talán dominálni is – a negatív keresleti hatásokat. A továbbiakban összevetjük egymással a minimálbér-közeli, illetve a némileg magasabb béreken alkalmazott foglalkoztatottak állásvesztési esélyeit, végül pedig az ellentétes irányú áramlásokat, az alacsony, illetve magas bérű munkanélküliek elhelyezkedési esélyeit vesszük szemügyre. Mivel e három elemző fejezet más-más adatbázisokból von le a következtetéseket, a megfelelő helyen adunk teret a módszertani megjegyzéseknek.

2.6 Foglalkoztatás a kisvállalati szektorban 2000–2001

Az 5–20 főt alkalmazó kisvállalatok aligha viselkedhetnek monopszonistaként. Ők feltehetően igen rugalmas – jóllehet nem végtelenül rugalmas – munkakínálati és termékkeresleti görbével szembesülnek a helyi munkapiacra. A minimálbér-emelés ezeknek a vállalatoknak a többségét az elé a választás elé állítja, hogy vagy magasabb béreket fizet alacsony bérű dolgozóinak, vagy pedig elbocsát közülük egyeseket. Az alternatíva természetesen nem kizárólagos: egy vállalat egyszerre élhet mindkét alkalmazkodással, sőt az is elképzelhető, hogy ha az elbocsátás eszközével él, az nem hagyja érintetlenül magasabb bérű alkalmazottainak foglalkoztatását sem. Mivel igen sokféle alkalmazkodási mechanizmussal számolhatunk a vállalatok részéről, a mérések során a termelés, a foglalkoztatás és a bér változóit *endogénként* kezeltük.

Feltételezzük, hogy a bérek (a minimálbársokk adott értéke mellett) a nyereségesebb cégeknél gyorsabban nőnek, mivel azok inkább képesek jövedelmükön osztozni alkalmazottaikkal. Feltételezzük továbbá, hogy magasabb béreket fizetnek azok a vállalatok, amelyek eszközállomány-növelő beruházásokkal kinyilvánították növekedési elkötelezettségüket. Végül, arra számítunk, hogy a rossz foglalkoztatási helyzetű régiókban inkább lehet tesznek a minimálbér-szabályozás rendelkezéseinek, hiszen a bérek ott általában alacsonyabbak, s ezért a kötelező emelés elmulasztása a törzsállomány elvesztésével fenyegetne. Hogy e lehetséges nem-linearitást meg- ragadjuk, a minimálbársokk változóját a helyi munkanélküli ráták alapján megkülönböztetett régió-csoportok vakváltozóival interaktív módon szerepeltetjük a béregyenletben. Előrejelzésünk szerint a megfelelő paramétereknek az alacsonytól a magas munkanélküliségű régiók felé haladva, emelkedniük kell.

Eredmények

A bérköltségeknek a minimálbársokkra mért rugalmassága a 0,6 és 0,9 közötti tartományban mozog, a munkáltató régiójának foglalkoztatási helyzetétől függően. A magasabb helyi munkanélküliségi rátájú kistérségekben rendre magasabb elaszticitásokat kapunk. Az állóeszköz-állomány változásának, illetve a bázisidőszaki nyereségnek a hatásiránya a várt hatásiránnyal egyező, az utóbbi paraméter azonban nem szignifikáns. A munkakeresleti egyenlet 0,33 értékű termelési, illetve $-0,37$ értékű bérköltség-rugalmassági értékét adott. A tőkeintenzív vállalatok, a vártnak megfelelő módon, az átlagnál kevésbé csökkentették létszámukat.

A Balaton-környéki kistérségekben működő vállalatok az átlagosnál nagyobb létszámvesztésüket könnyelhettek el, feltehetően azért, mert itt sűrűbben élhettek azzal a gyakorlattal, hogy formálisan ugyan megválnak eredetileg minimálbér alatt foglalkoztatott dolgozóik egy részétől, valójában azonban ugyanúgy foglalkoztatják őket, csak vállalkozói szerződéses alapon vagy feketén (készpénzes formában) fizetik meg őket. Ez egyébként általánosan bevett gyakorlat azokon a helyeken, ahol a turizmus fontos bevételi forrás, és a cégek bevételének nem kis része számlaadás nélkül folyik be.

Mit mondhatunk ezen becslések alapján a minimálbérsokk foglalkoztatási hatásának nagyságáról? Modellünk szerint az ország legrosszabb foglalkoztatási helyzetű régióiban (a helyi munkanélküliségi ráták felső kvartiliséban) a minimálbérsokk által kiváltott 1 százaléknyi bérnövekedés 0,33 százaléknyi létszámcsökkenéshez vezetett. Az alacsonyabb munkanélküli ráta kvartilisek felé haladva, a megfelelő elaszticitások értékei rendre csökkennek: $-0,28$, $-0,28$, $-0,22$. Egy 17 főt foglalkoztató alacsony bérű vállalat, ha alacsony munkanélküliségű régióban van a telephelye, átlagban 1,2 állást veszített, ha magas munkanélküliségű régióban van a telephelye, átlagosan 2 állást veszített. Az alacsony bérű dolgozók 10–25 százalékos részaránya mellett ezek a régióspecifikus veszteségek alacsonyabbak: átlagban 0,6, illetve 0,9 állásmegszűnéssel számolhatunk. A minimálbérsokk átlagos értékén mérve, $-0,282$ elaszticitással számolva, átlagosan 0,57 állást szűnt meg. A KSH adatközlése szerint az 5–20 főt alkalmazó kisvállalati szférának a bázisidőszakban összességében 328.000 foglalkoztatottja volt. Ha adatainkat erre a bázisra vetítjük, akkor arra az eredményre jutunk, hogy a 2001. évi drasztikus minimálbér-emelés következtében a kisvállalati szektorban mintegy 11.000 állás szűnt meg, – zömében épp azokban a kistérségekben, amelyek amúgyis szűkében voltak a munkahelyeknek. A hazai körülmények között ez igen nagy mértékű veszteséget jelentett.

Az aggregált foglalkoztatási adatokban ez a veszteség nem jelent, nem jelenthetett meg közvetlenül, mivel ezt ellensúlyozta a minimálbér-emelés által közvetlenül nem érintett (nagyobb) vállalatok kereslete. Néhány ember elbocsátása külön-külön nem éri el azt a küszöböt, ami a hírré váláshoz szükséges, és amit 2002-ben, a megváltozott makrogazdasági környezetben néhány elbocsátás már elért. Csak az ilyen mélyreható elemzés képes feltárni már 2001-re a foglalkoztatási trend megtörése mögötti munkapiaci folyamatokat.

2.7 Állásvesztési esélyek 2001-ben

Ebben a pontban azt a tényt használjuk ki, hogy a kormányzat döntése véletlenszerűen osztja két részre az alacsony bérű populációt. Azok, akik kicsivel az új minimálbér felett kerestek, képzettség és munkafajta tekintetében erősen hasonlítanak a közvetlenül érintetteknek, de a foglalkoztatási esélyük nem romlik, sőt a helyettesítés miatt még javulhat is. Ezt használjuk ki akkor, amikor a minimálbéren fizetettek és a kicsit többet keresők állásvesztési valószínűségét tanulmányozzuk a munkaerő-felvétel 2001 I.-IV. negyedévi adatai alapján.

Megközelítésünk lényege az, hogy a minimálbér-emelés hatása alapján megkülönböztettünk egy „kezelésben részesült csoportot” és egy „kontrollcsoportot”. Az előbbibe tartoznak, akik 2001. első negyedévében a bruttó minimálbér 90–110 százalékát keresték, míg az utóbbiba, akik 110–125 százalékot. Azt várjuk, hogy az előbbi csoport tagjai nagyobb valószínűséggel veszítették el az állásukat, mint az utóbbiak. Mivel az alacsony bérek és a magas állásvesztési (kilépési) esély együttesen jellemző a munkapiac alsó szegmensében, a vizsgálatot azokra korlátozzuk, akik 2001. tavaszán már legalább két éve dolgoztak az állásukban.

A KSH a 2001. II. negyedévi munkaerő-felvételben kivételesen megkérdezte a keresetükről a teljes munkaidős alkalmazottakat. Az így kapott minta alkalmas a minimálbér-emelés következményeinek bizonyos számbavételére. A mintába tartozókat 2001. végéig követjük. Azért nem használjuk ki a munkaerő-felvételben lehetséges leghosszabb követési időszakot (6 negyedév), mert 2002. januárjában a kontrollmintát ugyanolyan jellegű hatás érte, mint a „kezelt csoportot” 2001. januárjában. Ily módon a becslési minta 22,315 negyedéves foglalkoztatási periódusból áll.

A becslést elvégeztük úgy is, hogy a helyi munkanélküliségi rátát összeszoroztuk a bérszintet jelző vakváltozókkal. Az interaktív változók paramétereiből következtethetünk arra, hogy a minimálbér-emeléssel közvetlenül érintett csoportban erősebbek vagy gyengébbek-e a regionális különbségek – ha a hatások alapvetően keresletiek, akkor különösen erős, a munkanélküli rátával növekvő állásvesztési esélykülönbségeket várunk az érintett csoportban.

Eredmények

A minimálbéren fizetett, munkahelyükön legalább két éve dolgozó munkavállalók esélye arra, hogy állásukat elveszítsék és munkanélkülivé váljanak (azaz: a kikerülés után állást keressenek) 2001 folyamán szignifikánsan

magasabb volt, mint a kicsivel a minimálbér felett fizetetteké. Az inaktívvá válás valószínűsége tekintetében a két csoport nem különbözött egymástól.

A minimálbéren fizetettek munkanélkülivé válási esélye erősebben növekedett a kistérségi munkanélküliség szintjével, mint amit a kicsivel többen keresőknél tapasztalunk, de a regionális hatás erőssége csak 0,09-es szignifikanciaszinten tekinthető eltérőnek. Az inaktívvá válás esélye ebben az esetben is azonos.

A becsléseket elvégeztük az összes kereső adataival is, bevéve a mintába a két évnél nem régebben dolgozókat is. Az eredmények az előjeleket illetően azonosak, de a kezelt csoport és a kontrollcsoport közötti különbségek nem szignifikánsak.

A két csoport közötti minimális összetételbeli eltérés nem magyarázhatja az állásvesztési esélykülönbségeket: a kezelt csoport, illetve kontrollcsoport átlagos életkora (39,2 és 40 év) és átlagos szolgálati ideje (6,67 és 7,33 év) a megfigyeltnél nagyságrendileg kisebb különbséget implikálna.

Egy 25 éves, munkahelyén 5 éve dolgozó férfi állásvesztési esélye minimálbér esetén (és más változók átlagértéke mellett) éves szinten 0,972 százalékra, kicsivel magasabb bér esetén 0,476 százalékra becsülhető. A példában szereplő két dolgozó esélye arra, hogy nyugdíjig sikerül elkerülnie a munkanélkülivé válást – ilyen kilépési ráta mellett – 67,5 illetve 82,6 százaléknak adódik konstans kilépési valószínűség feltételezésével. Ez a különbség nem elhanyagolható, statisztikailag szignifikáns, és olyanokra vonatkozik, akik a megfigyelt időszakot megelőzően legalább két éve (átlagosan pedig hét éve) stabil állásban dolgoztak. Míg a közvetlenül nem érintett csoportokban semmilyen regionális különbséget nem észleltünk az állásvesztési esélyben (negatívak és inszignifikánsak a paraméterek), a közvetlenül érintett csoportban a munkanélküli rátával növekvő kilépési esélyeket figyeltünk meg.

2.8 Elhelyezkedési esélyek 1998–2002-ben

Az ortodox elmélet alapján azt várjuk, hogy a minimálbér-emelést követően nehezebben helyezkednek el azok a munkanélküliek, akik a korábbi állásukban kevesebbet kerestek, mint a megemelt bérküszöb. Ez az egyszerű séma azonban nem veszi tekintetbe, hogy a megemelt minimálbér intenzívebb keresésre ösztönözheti a munkanélkülieket, az állásokért folyó erősebb verseny pedig olcsóbbá teszi a munkát – ezért megnő a munkanélküliek és az üres állások sikeres találkozásának esélye, és ezzel az elhelyezkedési esély is. Különösen igaz lehet ez az elmaradott térségekben,

ahol a keresési intenzitás hagyományosan alacsony, és a megemelt minimálbér sokak számára teszi kifizetődővé az álláskeresést és a munkát.

A bérspecifikus elhelyezkedési esélyek vizsgálatára a munkaerő-felvétel – bér adatok hiányában – nem alkalmas, ezért a kérdést a Foglalkoztatási Hivatal munkanélküli segélyregiszterének adataira támaszkodva elemezzük. Ezek 172 munkaügyi kirendeltségben, 54 hónapon keresztül (1998. január–2002. június) mutatják a hóeleji állományban levők és az elhelyezkedés miatt kilépők számát iskolai végzettség (három kategória) és bérszint (két kategória) szerint. Csak a peremgyakoróságokat ismerjük, azt tehát nem, hogyan oszlottak meg a segélyezettek, illetve kilépők bérszint szerint az egyes iskolázottsági kategóriákon *belül*.

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogyan alakult az alacsony bérű munkanélküliek kilépési esélye (h^{AB}) az alacsony iskolázottságú munkanélküliek kilépési esélyéhez (h^{AI}) képest.

A magas és alacsony bérű segélyezett munkanélkülieket a kapott segély alapján különböztetjük meg. A Foglalkoztatási Hivatal egy 2001. évi adatfelvételét felhasználva, megállapíthatjuk, hogy a segély alapján pontosan következtethetünk a munkanélküliség előtti bérre. A 2001. márciusi segélyes állományban az átlagosnál kisebb segélyt kapók 98,7 százaléka a mediánál (40.000 Ft) kevesebbet keresett, az átlagosnál nagyobb segélyben részesülők 87,9 százaléka pedig a mediánál többet. Összességében az esetek 92,3 százaléka helyesen osztható alacsony vagy magas bérűként a segély alapján.

Alacsony iskolázottságúnak azokat tekintettük, akik nem rendelkeztek érettségivel. Az idézett adatbázisból megállapítható, hogy az alacsony bérűek zöme (81,4 %-a) alacsony iskolázottságú, az alacsony iskolázottságúaknak azonban csak a fele (48,8 %) alacsony bérű, ezért h^{AB} és h^{AI} viszonya alapján valóban következtethetünk az alacsony iskolázottságúak csoportján belüli bérspecifikus elhelyezkedési esélyekre.

Eredmények

A szezonális hatások erőteljesek és jól jelzik az alacsony bérű állományban bekövetkező időszakos változásokat: augusztustól decemberig, amikor a képzetlen munka iránti kereslet alacsony, ugyanakkor a nyáron „munkanélküli szabadságra” távozott fiatalok egy része ismét munkát keres, h^{AB} viszonylag magas h^{AI} -hez képest.

A bennünket érdeklő év-hatások egyértelműek: míg 1999–2000-ben az alacsony bérűek relatív elhelyezkedési esélye azonos volt a referenciaként szolgáló 1998. évvel, addig 2001-ben 7–8 %-os romlás, 2002 első félév-

ében pedig újabb 2-3 %-os romlás következett be. Az év-hatások páronkénti egyenlőségének vizsgálata arra utal, hogy valóban „rezsinváltás” következett be, a 2000–2001-es év-hatások erőteljesen különböznek a korábbi évekéitől, egymástól azonban csak 5 %-os szignifikanciaszinten térnek el.

Az alacsony bérűek relatív elhelyezkedési esélye valamivel nagyobb mértékben romlott azokban a régiókban, ahol magas a munkanélküliség, azaz a harmadik és felső kvartilisben. A regionális hatás nem erős (az interaktív változók együtthatói egymástól nem különböznek szignifikánsan), az azonban kizárható, hogy a minimálbér-emelés után javult volna az érintett népesség állástalálási esélye.

Ez annál is kevésbé valószínű, mert modellünk alábecsüli az elmaradott és fejlett régiók közötti különbséget. Egy pozitív bérspecifikus sokk nagyobb mértékben emeli h^{AB} -t h^{AI} -hez képest ott, ahol kevés az alacsony bérű munkanélküli, tehát a fejlett térségekben. Ha mégis azt tapasztaljuk, hogy h^{AB} inkább az elmaradott régiókban esett vissza, az *a fortiori* érv a pozitív hatás feltételezése ellen.

A segélyezett munkanélküliek a munkavállalási korú nem foglalkoztatott népességnek csupán 14%-át tették ki a minimálbér-emelés időszakában. Sajnos, adatok hiányában nem végezhető hasonló elemzés szélesebb körre – azonban azt sincs okunk feltételezni, hogy a segélyezett munkanélküliek helyzete különleges lenne az itt vizsgált szempontból, s hogy az itt megfigyelt jelentős változás erre a szűk körre korlátozódna.

2.9 Munkapiaci összegzés

Az Orbán-kormány döntése a minimálbér megduplázásáról különleges kísérleti helyzetet teremtett annak tanulmányozására, hogy az elmaradott térségek alacsony foglalkoztatási arányáért milyen mértékben felelősek az alacsony bérekből (és ennél fogva magas segélyekből) eredő ösztönzési problémák. A megvizsgált adatok nem támasztják alá, hogy elsősorban ilyen okok állnának a probléma hátterében. A minimálbér-emelés hatására nem növekedett, hanem csökkent a foglalkoztatás, növekedett az állásvesztés és csökkent az elhelyezkedés esélye, és ez még inkább így történt az elmaradott régiókban.

A regionális hatásokra kapott eredmények két szempontból is figyelemre méltóak. Egyfelől, arra utalnak, hogy a pozitív hatást eredményező piaci feltételeknél erősebbnek bizonyultak a negatív keresleti reakciók – az elmaradott régiók munkapiacai nem „különlegesek”, vagy ha azok, akkor inkább a valamivel erősebb keresleti reakció különböztette meg őket a fej-

lettebb térségektől. Másfelől, az egymáshoz hasonló *fajlagos* regionális hatások azt is jelentik, hogy az erősebb bérsokk miatt az elmaradott régiók amúgy is alacsony foglalkoztatási szintjére különösen kártékony hatást gyakorolt a 2001. évi minimálbér-emelés.

3 A MINIMÁLBÉR ÁLLAMHÁZTARTÁSI HATÁSAI

3.1 Bevezetés

A munkapiac az árupiaccal mind kínálati, mind keresleti oldalon kapcsolódik, a bér az egyik oldalon költség, a másik oldalon jövedelem. Az aggregált kereslet és kínálat változását nehéz egyszerűen megragadni, hiszen az előzőekben láttuk, hogy a minimálbér emelése a munkapiacon a különböző metszetek szerinti szegmensekben eltérő és szignifikánsan különböző hatást fejtett ki. Egyszerre kell tehát a munka- és árupiac egyensúlyát az alapvető dimenziók mentén értelmes összefüggésekkel leíró elemzési keretet kialakítani és azt ugyanakkor a makroszintű kérdések kezelésére is képessé kell tenni. Az előbbi követelmény minél részletesebb bontást követelne meg, míg az, hogy a fontos összefüggések belekerüljenek egy kezelhető méretű keretbe, minél kisebb részletezettséget kívánnak meg.

Az előző részben láthattuk, hogy a minimálbér hatásának elemzése során milyen fontos a regionális dimenzió. Erről a dimenzióról a makromodell kezelhetőségének érdekében le kellett mondanunk. A rejtett gazdaságot sem kezeljük fontosságának megfelelően részben a kívánt mélységben megbízható adatok hiánya miatt, másfelől azért, mert csak a munkapiac szempontjából legfontosabbnak ítélt jellemzőjére óhajtottunk összpontosítani.

3.1.1 A probléma

A vizsgálat célja a minimálbér emelés hatásainak elemzése, különös tekintettel annak költségvetési következményeire. Ehhez egy olyan modellt kellett felépítenünk, amely elég átfogó ahhoz, hogy a minimálbér emelésének hatását az összes fontos adófajtára kezelni tudja. Általános módszerként egy olyan statikus „általános egyensúlyi” modellt alakítottunk ki, amelyet úgy parametrizáltunk, hogy visszacapjuk a 2001. év makro adatait, illetve a bérekre és foglalkoztatásra, valamint a költségvetésre vonatkozó bizonyos dezaggregált adatokat is. A modell adatbázisa elsősorban a 2001. év, de bizonyos paramétereket az ágazati kapcsolatok mérlegéből kellett számolnunk, amely tényadat formájában csak 1998-ra áll rendelkezésünkre.

Gazdaságpolitikai variánsokat számoltunk különböző nagyságú minimálbér-emelési változatok feltevésével. A minimálbér költségvetési hatásának

elemzéséhez fontos az, hogy mit gondolunk a gazdasági alanyok adóelkerülési magatartásáról, vagyis, hogy a gazdaság mekkora részében volt jellemző, hogy a ténylegesen kifizetett béreknél a vállalatok – és természetesen a foglalkoztatottak – csak kevesebbet vallottak be.⁴ Mivel erről nincsenek közvetlen információink, ezért a „szürke” szektor arányára különböző feltevéseket tettünk. Következésképpen két dimenzióban készítettünk variánsokat. Egyrészt a parametrizáció során különböző feltevésekkel élünk a rejtett gazdaság kiterjedtségére vonatkozóan, másrészt pedig a minimálbér mértékét változtatjuk. Így a következő jellegű válaszokat kapjuk: „amennyiben a rejtett gazdaságról ilyen és ilyen feltevés igaz, akkor mi lett volna, ha minimálbért ekkora vagy akkora mértékben változtatják”.

3.1.2 A modell általános filozófiája

Mind a nemzetközi tapasztalatok, mind pedig a magyar empirikus vizsgálatok azt látszanak alátámasztani, hogy a jelentős minimálbér emeléseknek vannak foglalkoztatási hatásaik, de túlnyomórészt az alacsony bérű – minimálbér környékén – foglalkoztatottak számára. Másfelől vannak relatív bér hatások is, a bérskála rendszerint „összeszűkül”. Ezeket a kvalitatív tényeket elfogadva feltesszük, hogy a gazdaságban a minimálbér meghatározza a szakképzetlen munkavállalók bérét, és ezen a piacon a kereslet határozza meg a foglalkoztatást. Ezzel szemben a szakképzett részpiacokon egyensúlyi módon alakul a foglalkoztatás és a bér.

A modell keresleti meghatározottságú a jóságpiacon, vagyis feltételezünk olyan mértékű piaci erőt, hogy a vállalatoknak adott árak mellett érdemes a keresletet kielégíteni. Elhanyagoljuk a vállalatok ki- és belépését, valamint a minimálbér bizonyos, a költségek emelkedésén keresztül ható, kínálati hatásait. Az árakról feltesszük, hogy részben a költségek, részben a külső piac határozzák meg azokat. (Az előbbi tipikusan a külfölddel nem

---

⁴ A rejtett gazdaságról Magyarországon több publikáció is született, pl.: Lackó Mária: Egy rázó szektor: a rejtett gazdaság és hatásai a poszt-szocialista országokban háztartási áramfelhasználásra épülő becslések alapján. MTA KTK 2000; Semjén, András and Tóth, István János: Unofficial Economic Activities and Fiscal Discipline in Hungary as Mirrored in Consecutive Enterprise Surveys on Tax Behaviour. MTA KTK MT–DP. 2002/11; Semjén András, Szántó Zoltán és Tóth I. János: Adócsalás és adóigazgatás. *Mikroökonómiai modellek és empirikus elemzések a rejtett gazdaságról*, MTA KTK 2001. február. A rejtett gazdaság mértékét Lackó 1998-ra az ún. áramfogyasztásos megközelítés alapján 20,8%-ra becsüli. Más megközelítések alapján, illetve a korábbi időszakra lényegesen magasabb értékek is mérhetőek.

versenyző, az utóbbi a külfölddel versenyző szektorokra lehet jellemző.) A kereslet a munkapiac közvetítésével hat az árakra, a szakképzett munkások bérének meghatározásán keresztül.

Az összes belföldi kereslet azonban nem független a bérektől, áráktól és jövedelmektől. Az exportkeresletet adottságnak tekintjük.

Összefoglalva tehát a modell egy kis nyitott gazdaság egyfajta rövid távú újkeynesiánus modellje, predeterminált, ám nem nagyon merev árakkal. A modellben nincsenek dinamikus megfontolások, és egyensúlyi szakképzettmunka-piacot tételez fel.

3.2 A modell struktúrája és parametrizációja

3.2.1 A modell ágazati struktúrája

A gazdaságot 10 szektorra vontuk össze. Ezek listája (az elnevezések nem feltétlenül a hivatalos elnevezések, zárójelben az ágazati kódok szerepelnek):

Mezőgazdaság	A+B
Bányászat	C
Élelmiszeripar	D 15–16
Vegyipar	D 23–25
Könnyűipar	D 17–19
Gépipar	D 28–35
Egyéb feldolgozóipar	a fentieken kívüli D betűjelű ágazatok
Energia, gáz, víz	E
Építőipar	45
Egyéb szolgáltatás	minden egyéb ágazat

Az adatokat ennek alapján vontuk össze akár valamely KSH adatbázisból (pl. ÁKM, Nemzeti Számlák), akár a „Bértarifa” felvétel, vagy a vállalati mérlegek adataiból számoltunk paramétereket.

3.2.2 Munkapiac

Feltételezzük, hogy minden ágazat három munkafajtát használ, szakképzetlen munkát (középfokú végzettséggel nem rendelkezők), fiatal (40 évnél fiatalabb legalább középfokú végzettségűek) és idős szakképzett munkát (40 évnél idősebb, legalább középfokú végzettségűek). Korábbi becslések-

ből⁵ származtatunk (feltételes) munkakeresleti függvényeket adott kereslet mellett szektoronként mindhárom munkafajta. A becsült elaszticitásokat adottnak vesszük, az ágazat és munkafajta specifikus multiplikatív konstansokat úgy kalibráljuk, hogy adott 2001. évi bérek mellett a foglalkoztatás a 2001. évvel essen egybe. Formulával kifejezve az i ágazat munkakereslete a j munkafajta iránt:

$$L_{ij}^d = \alpha L_{ij}^s(w_1^{sc}, w_2^{sc}, w_3^{sc}, P_i) + (1 - \alpha) L_{ij}^t(w_1^c, w_2^c, w_3^c, P_i),$$

ahol w_j^c a j munkafajta teljes bérkölsége (a bérkölség számítását a tiszta és a szürke szektorban lásd alább), p_i pedig az i iparág termelői ára. A formulában található α_i súlyok mutatják azt, hogy az i ágazat mekkora részeséről tételezzük fel azt, hogy a szürke szektorhoz tartozik. Ezek a paraméterek definiálják majd számítási változataink egyik dimenzióját.

A munkakeresleti függvényt egy transzlog költségfüggvényből származtatjuk az alábbi módon. Négy tényezőt teszünk föl: három munkafajta és tőkét. Az egységkölség-függvényből (amely a tényezők árának logaritmusában négyzetes) levezethető a j tényező optimális részesedése a teljes költségből:

$$s_j = v_j + \sum_{k=1}^4 \gamma_{jk} \ln w_k^c + \gamma_{jy} \ln y_j$$

ahol v_j és γ_{jk} technológiai paraméterek, amelyeket Kertesi és Köllő (2002) 1999. évre vonatkozó becsléséből vettünk át, w_k a k -adik tényező (munkafajta, tőke) fajlagos költsége, és y_j a termelés szintje. Míg v_j a tényező átlagos részesedését befolyásolja, γ_{jk} azt szabályozza, hogy a tényező részesedése mennyire függ a saját és más tényezők áraitól (vagyis lényegében a saját- és keresztár-rugalmasságokkal áll összefüggésben). A részesedésből

$$L_{ij} = \frac{s_j P_i Y_i}{\mu_i w_j^c}$$

módon számítható az i szektor j munkafajta iránti kereslete, ahol Y_i a szektor teljes hozzáadott értéke, μ_i pedig az átlagkölség feletti felár, ami

---

⁵ Kertesi, G. and Köllő, J.: Labor demand with heterogenous labor inputs after the transition in Hungary, 1992-1999 and the potential consequences of the increase of minimum wage in 2001 and 2002. BWP 2002/5.

szektoronként eltérő lehet ugyan, de az egyes futások között állandónak tesszük föl.

Ahhoz, hogy az ágazatokon belül megkülönböztessük a tiszta és a szürke szektort, különböző módon kell nettó, bruttó bért, illetve bérköltséget definiálnunk. A tiszta szektorban a bevallott bért jelölje w_1, w_2, w_3 .

A szakképzetlen munkánál a bért a minimálbér által meghatározottnak tekintjük. A különböző változatokban a minimálbér és a szakképzetlen munkások átlagbére között az alábbi összefüggés áll fent:

$$w_1 = \phi w_{\min} + (1 - \phi) w_1'$$

vagyis a szakképzetlen munkások ϕ hányadát a mindenkori minimálbéren fizetik, $(1 - \phi)$ hányaduk pedig w_1' bért kap. A két paramétert, ϕ -t és w_1' -t a 2001. évi aktuális minimálbérből és a 2001-es szakképzetlen átlagbérből számítottuk. A w_2, w_3 a modell endogén változói.

A tiszta szektorban a külön, zsebbe jutatott bér mindig 0. Ennek megfelelően a rendelkezésre álló bruttó bér: $w_j^d = w_j$. A bérköltség tehát $w_j^c = w_j + f(w_j)$, ahol $f(\cdot)$ az adott bruttó bérhez tartozó közterhet számító függvény. A bruttó bérhez hozzáadódnak ugyanis a munkáltató által fizetendő társadalombiztosítási járulékok és a 4.200 forintos egészségügyi hozzájárulás.

A munkás jövedelmeként jelentkező nettó bér $w_j^n = w_j - g(w_j)$, ahol $g(\cdot)$ a bruttó bérből levonandó közterheket számító függvény, ami figyelembe veszi a munkavállaló által fizetett járulékokat, a 2001. évi SZJA táblát és az adójóváírást.

Ezzel szemben a szürke szektorban a bevallott bér mindig a minimálbér, $w_i^s = w_{\min}$. A nettó bér megegyezik a tiszta szektorban az ugyanolyan fajta munka nettó bérével, $w_i^{sn} = w_i^n$. Ez azt jelenti, hogy a valóságosnál kisebb bér bevallásából származó teljes „járadék” a munkáltatóhoz kerül feltevé-

sünk szerint.⁶ A munkáltató tehát – bár ugyanannyi nettó bért fizet, mint a tiszta szektor – csak a minimálbér után fizeti meg a közterheket, $f(w_{\min}) + g(w_{\min})$ -t. Az egy főre eső bérköltség a szürke szektorban a j -edik munkafajtánál így

$$w_j^{sc} = w_j^n + f(w_{\min}) + g(w_{\min}).$$

Mivel a munkaerő-kereslet nem csak a bértől, hanem a vállalat fizette teljes munkaköltségtől függ, így azt az ágazat tisztasága is befolyásolja. Az 1-es (alacsony képzettségű) munkapiacra feltesszük, hogy a foglalkoztatás megegyezik a kereslettel, vagyis

$$L_1 = \sum_i L_{i1}^d$$

A 2-es és 3-as munkapiacokon

$$L_j^s = \sum_i L_{ij}^d$$

egyenletek állnak fenn, amelyek azt fejezik ki, hogy ezeken a részpiacokon a munkakereslet és -kínálat megegyezik. Feltesszük, hogy a munkakínálat adott ezeken a részpiacokon, minden számításban ugyanaz, a 2001-edik évi összes foglalkoztatás szintjén.

---

⁶ A bérekkel kapcsolatos adó- és járulékelkerülésnek egy fontos elemével nem foglalkozunk. Nem vesszük figyelembe azt, hogy a vállalatok egy része a munkavállalókat vállalkozói szerződéssel vagy szerződés nélkül, számlás kifizetéssel foglalkoztatja. Ebben az esetben az adó- és járulékelkerülés mértéke attól függ, hogy a 'vállalkozó' munkavállaló milyen mértékben számol el fiktív költséget bevételeivel szemben, az esetleg nem saját számlát mennyiért szerzi be, illetve az így elszámolt jövedelem után fizetendő adó mértéke mennyire tér el a személyi jövedelemadóétól. Ezekben az esetekben a vállalat – legalábbis szórványos empirikus tapasztalatok és szóbeszéd alapján – a nettó és a bruttó bér közötti valamilyen összegre köt szerződést vagy fizet a benyújtott számlák után és nem fordul elő, hogy az ilyen formában megtakarított munkáltatói járulékon "osztózzon" a munkavállalóval. A munkapiaci feltevésünk az, hogy a nettó bérek azonosak és nem foglalkozunk azzal, hogy a különböző formában történő foglalkoztatásnak és kifizetéseknek milyen járulékos kockázata, költsége van. Ha igaz az, hogy az ilyen formában történő kifizetések esetén általában a bruttó bérnek megfelelő összegre kötnek szerződést, akkor a nettó bér tiszta és szürke vállalatbeli azonosságának feltevése csak abban az esetben jogos, ha a munkavállaló többlet-nyereségét – ha ez egyáltalán pozitív – fedezetnek tekintjük a vállalkozói és munkavállalói szerződés közötti kockázati különbségre, akár csak a munkáltató esetében a bérköltség és a bruttó bér közötti különbséget a munkáltató kockázatainak fedezeteként értelmezzük és feltesszük, hogy a munkáltató és a munkavállaló alkuereje azonos.

3.2.3 Termelői árak

A termelői árakat a bázis (2001) évi árindexekkel kalibráltuk. Az alapváltozatban az árak a bázisárak, (vagyis 1 minden szektorban). További változatokban a termelői árakat úgy kaptuk meg, hogy feltettük, hogy minden ágazatban az ágazati belföldi termelői árindex az ágazati bérköltség inflációnak és az exportár inflációnak konvex kombinációja.⁷ Az ágazati termelői és exportár adatok KSH adatok. A súlyt a tényadatokból számoltuk az alábbi képlet alapján:

$$\log P_{i,2001} - \log P_{i,2000} = \omega_i (\log Pe_{2001} - \log Pe_{2000}) + (1 - \omega_i) (\log w_{i,2001} - \log w_{i,2000})$$

ahol ω_i a keresett ágazatspecifikus súly, P a hazai termelői ár, Pe az exportár index, és w_i az ágazati egységnyi kibocsátásra eső bérköltség (a Bértarifa alapján), a log pedig a természetes alapú logaritmus.

Ha adottak az ágazati foglalkoztatások és a bérek, akkor a nem-bázis futásokban:

$$\log P_i - \log P_{i,2000} = \omega_i (\log Pe_{i,2001} - \log Pe_{i,2000}) + (1 - \omega_i) (\log w_i^k - \log w_{i,2000})$$

ahol

$$w_i^{ak} = \frac{\alpha \sum_j L_{ij}^s w_{ij}^c + (1 - \alpha) \sum_j L_{ij}^t w_{ij}^{sc}}{Y_i}$$

és Y_i a teljes ágazati kereslet.

3.2.4 Jövedelmek és költségvetési kapcsolatok

Adott kereslet, árak és bérek mellett a profitokat arányosnak vesszük a teljes hozzáadott értékből nem munkára fordított összeggel:

$$\Pi_i = (P_i Y_i - w_i^{ak} L_i) H_i$$

ahol H_i -k korrekciós konstansok, melyek értéke olyan, hogy az alapfutásban visszakapjuk a 2001. évi profitokat, amelyek a 2001. évi mérlegbe-számolókból származnak a megfelelő ágazati csoportosításban.

---

⁷ Próbálkoztunk egyéb árazási szabályokkal is: az ún. limitárazás esetén feltettük, hogy a tiszta cégek a fenti szabály szerint áraznak és a szürke cégek követik őket, míg egy másik változatban minden ágazat a határkölttség szerint áraz.

A társasági nyereségadó $T_i^\pi = \tau^\pi \Pi_i$, ahol a τ^π társasági adó kulcsa. A vállalati rendelkezésre álló jövedelem az i -edik szektorban $Y_i^D = (1 - \tau^\pi) \Pi_i$, és a vállalati szektor teljes rendelkezésre álló jövedelme: $Y^d = \sum_j Y_j^d$.

A háztartások rendelkezésre álló jövedelme a teljes nettó bértömeggel arányos:

$$Y^{DH} = Y^h \sum_i \sum_j w_j^n L_j.$$

Itt Y^h egy olyan konstans, ami biztosítja azt, hogy a bázisfutásban Y^{DH} megegyezzen az összes lakossági jövedelemmel. A bérekhez kapcsolódó közterhek teljes összege

$$BT = \sum_i \sum_j \alpha [f(w_{\min}) + g(w_{\min})] L_{ij}^s + (1 - \alpha) [f(w_j) + g(w_j)] L_{ij}^t.$$

Az indirekt adók:

$$IT = \sum_i \Psi P_i C_i$$

Itt Ψ az átlagos ÁFA és termékadó kulcs.

A költségvetési deficit:

$$D = \sum_i (G_i P_i - T_i^\pi) - IT - BT$$

3.2.5 Kereslet

Az export (E) exogén, a 2001-es szinten adott, ágazati megoszlását az ÁKM-ből kapjuk. A belföldi keresletből a kormánykiadások reálértékben (2001-es áron) adottak, ennek a megoszlása is az ÁKM-ből származik. Ezek ára azonos a termelői árakkal. A fogyasztás a lakossági rendelkezésre álló jövedelem (Y^{DH}) 2001-edik évi hányada (β). Képletben:

$$\sum_i P_{ci} C_i = \beta Y^{DH}$$

ahol az i termék fogyasztói árat a termelői árakból a

$$P_{ci} = (1 + v) P_i$$

képlettel kapjuk meg, ahol v az átlagos ÁFA- és termékadókulcs. Az egyes kiadási részesedések megfelelnek az ÁKM-ből számolt részarányoknak a hazai fogyasztásban.

$$\frac{P_{ci} C_i}{\beta D} = \psi_{i1998}$$

Az összes beruházás (I), amibe beleértjük a készletváltozást is, ugyanakkora hányada a vállalatok számára rendelkezésre álló jövedelemnek, mint

amekkora az aktuálisan volt 2001-ben. Az i ágazat terméke iránti beruházási kereslet:

$$I_i = \chi_i I$$

ahol χ_i -k konstans arányszámok az 1998-as ÁKM-ből. A beruházási ár megegyezik a termelői árral.

A beruházás, kormányzati fogyasztás és magánfogyasztás összeadásával megkapjuk a belföldi keresletet ágazatonként. A végső hazai kereslet:

$$X_i = G_i + C_i + I_i.$$

Tehát a hazai termékek iránti kereslet:

$$Y_i = (I - A_H)^{-1} (C_i + I_i + G_i + E_i).$$

A_H az egységnyi termeléshez szükséges hazai termékek felhasználási mátrixa.

3.3. A számítások menete

Ha van valamilyen feltételezésünk a szürke szektor arányáról, akkor a fenti módon kalibráljuk a modell paramétereit. Új szürke szektor súlyokhoz újra kalibrált paraméterek tartoznak. Kezdeti feltevésünk a szürke szektorról az, hogy egy adott ágazatban a szürke szektor súlya megfelel 2000-ben a minimálbér „környékén” foglalkoztatottak arányának. Ezt a becslést a bértarifa felvételből kaptuk. Ezután változatokat futtatunk úgy, hogy felteszünk, hogy 2001-ben a minimálbért csak az előző évi inflációnak megfelelően emelték volna, illetve úgy, hogy a minimálbér 35, 40, 45 illetve 50 ezer Ft-ra emelkedik. Mindezeket a számításokat megismételtük a szürke szektor különböző kiinduló arányainak feltevésével. Ezeket az arányokat 0 – minden vállalat tiszta – és 100% – minden vállalat szürke – között 10 százalékponttal léptettük.

Lényegesen eltérő változatot jelent az, mely során a fentiekhez képest nem rögzített szürkecég-aránnyal számolunk, hanem éppen azt vizsgáljuk meg, hogy mi történne, ha a minimálbér-emelés *mellett, azaz mintegy arra azonnal reagálva* a vállalatok egy része megváltoztatja a bérezés módját, növelve vagy csökkentve a szürkegazdaság modellbeli súlyát. Ezt a változatot azért érdemes megvizsgálni, mivel egyértelmű, hogy a vállalatok a minimálbér-emelés azonnali költségnövelő hatására többféleképpen reagálhatnak. Ezen reakciók egyike az, hogy megnövelik az adóelkerülő módon kifizetett bérek arányát. Ezzel nem állítjuk természetesen azt, hogy a minimálbér mindenkori szintje és a rejtett gazdaság mértéke között ilyen kapcsolat lenne, mindenesetre érdemesnek látszik megvizsgálni ezt az es-

hetőséget is. Empirikus vizsgálat nélkül is állítható, hogy egy ilyen összefüggés feltevése nem irreális még akkor sem, ha esetleg az adóelkerülő magatartás kockázatai mind a munkavállaló, mind pedig a munkáltató számára megnőhetnek a minimálbér változtatásától független tényezők hatására is.

3.4 A minimálbér-emelés hatásai a modellben

3.4.1 Közvetlen hatások

1. A minimálbér-emelés közvetlenül megemeli a minimálbéren foglalkoztatott képzetlen munkavállalók bérét, hiszen a modell feltevései szerint a képzetlen munka kínálata tökéletesen rugalmas. A munkapiaci vizsgálat eredményei szerint a képzetlen munkának kb. 1/3-át fizetik a „minimálbér környékén” (a 2000. évi alapbér kisebb, mint 38 685 Ft). A maradék 2/3 bérét változatlanak tekintjük, oly módon, hogy a képzetlen átlagbér kiadja a 2001-es tényleges értéket (72 366 Ft). A 2001-es 57%-os béremelés így átlagosan 7%-kal növelte a képzetlen munkavállalók keresetét. A tiszta vállalatok esetében a minimálbér-emelésnek nincsen közvetlen hatása a képzett munka keresetére.
2. A szürke vállalatok esetében azonban a minimálbér-emelés megemeli a fizetett közterheket, ezzel a teljes bérköltséget is. Fontos hangsúlyozni, hogy ezáltal minden munkafajta bérköltsége megnő, hiszen feltevésünk szerint a szürke vállalatok a képzett munkát is minimálbéren jelentik be. Az 57%-os minimálbér-emelés így 8-9%-os bérköltség-emelkedést jelent a szürke vállalatok számára.

3.4.2 Közvetett hatások

1. Foglalkoztatási hatások

Mivel a képzetlen munka kínálata tökéletesen rugalmas, a képzetlen foglalkoztatást egyedül a munkakereslet határozza meg. Ez a felhasznált becslés szerint meglehetősen rugalmas, ezért a 7%-os béremelkedés kb. 3%-kal csökkenti a képzetlen munka foglalkoztatását.

2. A munkakereslet közvetett hatásai

A képzetlen munka bére természetesen hatást gyakorol a másik munkafajta bérére is. Kertesi–Köllő (2002) szerint a képzetlen munka és a képzett munka (különösen a fiatal) egymás kiegészítői, ezért a minimálbér emelése csökkenti a képzett munka keresletét, így a képzett bért is. (A képzett foglalkoztatást ugyanis adottnak tekintjük.)

3. Az „implicit adó” hatása

Mint korábban említettük, a képzett munka bérére kivetett adó átlagos összege megemelkedik, hiszen a szürke vállalatok csak a minimálbér után fizetik a közterheket. Ez különösen akkor eredményez jelentős adóemelkedést, ha a szürke vállalatok aránya magas. A munkapiaci egyensúlyban a (nettó) képzett bér emiatt (is) lecsökken.

4. Árupiaci visszacsatolás

Az árupiaci visszacsatolás az árupiac egyensúlyi feltételéből következik. Ha a képzetlen munka bérének emelkedése dominál, akkor az iparágak többségében jelentős áremelkedés következik be. (A becslésünk szerint három ágazatban – élelmiszer-, vegy-, és gépipar – egyedül az exportárak határozzák meg a termelői árakat, így ezekben nem lesz áremelés. Ennek részletei a 4.2. pontbeli táblázatban található.) Ez csökkenti az árukeresletet, amin keresztül a munkakereslet is csökken. Mivel a képzetlen munka bére adott, a munkakereslet csökkenése csak a képzett bérek csökkenését eredményezheti.

4 A SZIMULÁCIÓS VIZSGÁLATOK FELTEVÉSEI

4.1 A munkakeresleti blokk

A bérköltségre vonatkozó feltevésünk az, hogy a tiszta és a szürke vállalatok ugyanannyi nettó bért fizetnek. Az átlagos bruttó kereset a bértarifából eszerint a következőképpen nézett ki:

	Mini- málbér	Képzet- len	Fiatál képzett	Idős képzett
Bruttó kereset	40 000	72 366	135 715	145 915
Nettó kereset	30 600	50 696	81 500	86 499
Teljes bérköltség (tiszta)	56 600	99 000	181 987	195 349
Teljes bérköltség (szürke)	56 600	76 696	107 500	112 499

A nettó keresetet úgy kapjuk a bruttó keresetből, hogy levonjuk a munkavállaló által fizetendő nyugdíj- és egészségbiztosítási járulékokat és az adótáblának megfelelő SZJA-t. Az SZJA számításánál az adójóváírást is figyelembe vettük, feltéve, hogy a munkavállalónak más jövedelme nincs.

A tiszta vállalatok teljes bérköltsége a bruttó kereset és a munkáltató által fizetendő járulékok (nyugdíj-, egészségbiztosítási, tételes egészségügyi hozzájárulás) összegeként adódik. A szürke vállalatok mindenkinek

ugyanannyi nettó bért fizetnek, mint a tiszták, de ők csak a minimálbér után fizetik meg a járulékokat (összesen 26000 forintot).

A munkakeresletet Kertesi–Köllő (2002) hivatkozott tanulmánya által becsült transzlog költségfüggvény fölhasználásával számítottuk. Mivel csak a munkafajtákat különbözteti meg, az iparágakat és a szürke/tiszta vállalatokat nem, ezért azzal a feltevéssel élünk, hogy a helyettesítési és keresleti rugalmasságok (saját- és kereszt-árrugalmasság) minden vállalatnál azonosak:

Helyettesítési rugalmasságok

Képzetlen – Fiatal képzett	-0,958
Képzetlen – Idős képzett	-0,171
Fiatal – Idős képzett	0,610

Árrugalmasságok

Kereslet	Bér		
	Képzetlen	Fiatal képzett	Idős képzett
Képzetlen	-0,473	-0,203	-0,033
Fiatal képzett	-0,257	-0,142	0,119
Idős képzett	-0,046	0,129	-0,194

A felhasznált rugalmasságok esetében is fel kell hívni a figyelmet arra, hogy ezek a becslések az épp akkor adott átlagos foglalkoztatási viszonyok mellett érvényesek, és a foglalkoztatási arányok viszonylag kis változása is jelentősen változtathatja a rugalmasságok értékén.⁸

A helyettesítési rugalmasság a képzetlen és képzett munka között negatív, vagyis ezek a munkafajták egymás kiegészítői. Ez különösen a fiatal képzett és a képzetlen munkára igaz. A kétfajta képzett munka között, várakozásunknak megfelelően, pozitív a helyettesítési rugalmasság, vagyis viszonylag könnyű a fiatal és az idős képzett munkavállalót egymással helyettesíteni. A sajátár-rugalmasságok a táblázat diagonális elemei, a keresztár-rugalmasságok csekély mértékű aszimmetriát jeleznek. A sajátár-rugalmasságok nem mutatnak jelentős eltérést más munkakeresleti becslé-

⁸ Az ágazatok szerint különböző rugalmasságok feltevésével készített becslések az alacsony mintanagyság miatt rendkívüli mértékben szóródnak és számos esetben nehezen értelmezhető eredményeket kaptunk.

sektől. Megjegyzendő, hogy a képzetlen munka kereslete jóval rugalmasabb, mint a képzett munkáé.

Az egyes munkafajták részesedése a hozzáadott értékből persze iparágonként eltérő lehet, ezeket a Bértarifából számítottuk.

4.2 Árazási viselkedés

Feltevésünk szerint a vállalatok az (egzogén) exportárok és a bérköltség súlyozott átlaga szerint változtatják termelői áraikat. A bérköltség modell-leírásban megadott módszer alapján számított súlya az egyes iparágakban az alábbi:

Mezőgazdaság	1,00
Bányászat	1,00
Élelmiszeripar	0,00
Vegyipar	0,00
Könnyűipar	0,14
Gépipar	0,00
Egyéb feldolgozóipar	0,43
Energia, gáz, víz	1,00
Egyéb szolgáltatás	0,55
Építőipar	1,00

A nulla súly azt jelenti, hogy az árakat csakis az exportárok határozzák meg, az 1 súly pedig a másik véglet, amikor az ilyen ágazatba tartozó vállalatok a teljes bérköltség-növekedést áthárítják áraikban vevőikre.

4.3 Az alapváltozat paramétere

Munkakeresleti rugalmasságokra vonatkozó feltevéseinket a fenti táblázatban találjuk meg. Az alapváltozatban a minimálbér csupán 28083 Ft, amely az előző évi minimálbér – 25500 Ft – 2001/2000-es inflációval megnövelt értéke. Az alapváltozatban az adó- és járulékkerülő (szürke) vállalatok aránya 20%.

4.4 Változatok

Az alapváltozathoz képest eltérő szürke-arányokkal élünk, a teljesen tiszta és a teljesen szürke két szélsőség között 10-10 százalékponttal növeljük az arányt.

A minimálbért 28083 Ft és 50000 Ft között változtatjuk az alábbi táblázat szerint:

Ft	28083	35000	40000	45000	50000
%	70,2	87,5	100	112,5	125

A munkapiaci számításokból kapott rugalmasságoktól eltérő értékeket is használtunk, mivel az idézett számítások elsősorban közép és hosszú távú alkalmazkodást feltételeznek. Tekintve, hogy a vizsgálatunkhoz felhasznált elemzési keret elsősorban rövid távú alkalmazkodást feltételez, ezért mind a sajátár-, mind a keresztár-rugalmasságok lényegesen különböző értékeire is végeztünk számításokat.

Feltesszük, hogy a képzetlen munka ár rugalmassága alacsonyabb, az alapváltozatban használt $-0,473$ helyett csak $-0,224$.

Semleges (0), illetve kismértékben helyettesítő fiatal képzett-képzetlen (0,5) helyettesítési rugalmasság feltevésével is élünk.

Az alapváltozatban föltettük, hogy a vállalatok egymástól függetlenül áraznak. Ezzel kizártuk annak lehetőségét, hogy a szürke vállalatok árai kövessék a tiszta vállalatok árait. Ha ugyanis a szürke vállalat munkaköltsége alacsonyabb (minden más tekintetben azonos), akkor az árverseny eredményeképp ő ugyanakkora áron viszont nagyobb haszonkulccsal értékesít, mint a tiszta vállalatok. Megvizsgáltuk azt is, hogy mi van akkor, ha a szürke vállalatok követik a tiszta vállalatok árait. A két árazási szabály használatával számított eredmények nem különböztek egymástól. A határköltség alapú árazással nem jutottunk el eredményekig, mivel a számítási eljárás nem konvergált.

5 EREDMÉNYEK

Az eredményeket kétféle módon szemlélhetjük. Egyfelől összehasonlítjuk a ténylegesen bekövetkezett minimálbér-emelést egy hipotetikus, lényegesen alacsonyabb mértékű emeléssel. Másfelől pedig különböző mértékű minimálbér-mértékű összehasonlításával elemezzük azt, hogy a minimálbér-emelésnek (vagy -csökkentésnek) milyen hatása van.

A kapott eredményeket mindig a tényadatokhoz viszonyítjuk, azaz a százalékos eltérések nem időbeli növekedést vagy csökkenést, hanem a 2001-es tényleges értékektől vett eltérést jelentik.

Az első pontban a számítási eredmények mindig egy adott szürkearány feltevésével értelmezhetők, míg a második pontban a szürkearány maga is megváltozhat.

5.1 A minimálbér hatása adott szürkearány mellett

Bérek

Milyenek lennének a bruttó bérek 2001-ben, ha a tényleges 40000 Ft helyett 28083 Ft – a 2000. évi 25500 Ft inflációval növelt értéke – lett volna a minimálbér feltéve, hogy a szürke vállalatok aránya 0 és 40 százalék között valahol rögzített?

Szürke	Képzetlen	Fiatal képzett	Idős képzett	Átlag
Tény	72366	135715	145915	106698
0	68434	139467	144050	105255
%	-5,4	2,8	-1,3	-1,4
10	68434	141696	144078	105838
%	-5,4	4,4	-1,3	-0,8
20	68434	143457	143157	106072
%	-5,4	5,7	-1,9	-0,6
30	68434	145040	141479	106086
%	-5,4	6,9	-3,0	-0,6
40	68434	146570	139104	105923
%	-5,4	8,0	-4,7	-0,7

A képzetlen munka bére 5,4 %-kal lenne alacsonyabb. A szürkearánytól függetlenül nőnének a fiatal szakképzettek bérei és az átlagbér, illetve az idős szakképzettek bére csökkenne a minimálbér adott mértékű csökkenése esetén. A szürke vállalatok 20 % vagy afeletti aránya esetén a fiatal szakképzettek bére magasabb lenne, mint az idős szakképzetteké. A különböző változatokban előírtuk azt, hogy ez ne fordulhasson elő, azaz a fiatal szakképzettek bére ne lehessen magasabb az idősekénél. Ennek azonban nem volt jelentős hatása az egyéb eredményekre. A minimálbér csökkentése növeli a képzett munka keresletét és mivel a képzett munka kínálata adott, ezért annak bére nő, amit a szürkearány növekedése felerősít. Ennek ellentmondani látszik az, hogy az idős szakképzettek bére csökken. Látható viszont, hogy az idős képzett munkások bére kevésbé csökkent, mint a szakképzetleneké.

Foglalkoztatás

A foglalkoztatási hatások jelentősen függenek attól, hogy mekkora a szürke cégek aránya. Ha csak tiszta cégek működnek a gazdaságban, akkor a foglalkoztatás 0,47 %-kal lenne magasabb, de ha a foglalkoztatottak 40 %-a szürke cégben dolgozik, akkor nagyobb, 1,11 % lenne a foglalkoztatás növekedése az alacsonyabb minimálbér esetén. Ennek oka, hogy az alacsonyabb minimálbér a szürke cégek számára adócsökkenést is jelent.

Természetesen az alapváltozatnál kisebb sajátár-rugalmasság kisebb foglalkoztatási hatást eredményez. Ugyanakkor a keresztár-rugalmasság csökkenése éppen felerősíti a foglalkoztatási hatást.

Megvizsgáltuk, hogy mi lenne a modellben a hatása a minimálbér 50000 Ft-ra való emelésének. Ez 0,4–1 százalékpontos foglalkoztatás-csökkenést jelentett volna a szürke/tiszta vállalati arány függvényében. Ez azt jelenti, hogy a két lépésben történt minimálbér-emelés hatására a modellszámítások alapján összesen 1,3–2,3 százalékpont foglalkoztatás-csökkenésre következtethetünk.

GDP

A minimálbér-csökkenés hatására a GDP valamivel jobban nő, mint a foglalkoztatás. Meglepő, hiszen a képzetlen munka bérének csökkenése a tőkefelhasználást kellene, hogy csökkentse. A képzetlen munka ugyanis meglehetősen jól helyettesíthető tőkével. Ekkor tehát a teljes kibocsátás kevésbé nőne, mint a foglalkoztatás. Azért találunk mégis magasabb GDP-növekedést, mert a cégek többsége egy az egyben követi a béreket árazásban, a minimálbér csökkenésével csökken a felár (a tőke költséget ugyanis adottnak tettük fel). A felár csökkenése miatt a vállalatok végül összességében többet értékesítenek.

SZJA- és járulékbévételek

A munkapiaci hatások és a bevallott bér változásának eredőjeként kapjuk a munkabérhez kapcsolódó közterhek (SZJA, TB járulékok, tételes eho) változását. Az alacsonyabb képzetlen bér és a kisebb bevallott bér a csökkenés irányába, a foglalkoztatás emelkedése és a fiatal képzett bér emelkedése pedig a növekedés irányába hat. Az előbbiek dominálnak, azaz a kisebb minimálbér kisebb járulékbévételezt eredményezne. Plauzibilis szürkearányok mellett azonban ez a csökkenés kismértékű. Ha a cégek 1/5-e szürke, akkor a 28083 Ft-os minimálbér 1,6%-kal kevesebb bérterhet eredményezne. Ezt valamelyest csökkenti, ha alacsonyabb sajátár- és keresztár-rugalmasságot feltételezünk.

Ugyanakkor a bértéher változása akkor lesz jelentős, ha fölteszük, hogy az alkalmazottak többsége (több, mint 50–60 %-uk) minimálbéren van bejelentve. Szélsőséges esetben, amikor minden munkavállaló minimálbéren van bejelentve, akkor a bérterhek 26 százalékkal csökkennek az alacsonyabb minimálbér hatására, szemben a 7,3 százalékos csökkenéssel 50 % szürkearány esetén. Megjegyzendő, hogy az adótábla progresszivitása miatt a minimálbér változtatásának hatása nem szimmetrikus, azaz a minimálbér további emelése esetén a járulékbételek nem nőnek arányosan, pl. 50000 Ft-ra növelve és a szélsőséges 100 %-os szürkearányt feltételezve a járuléknövekedés 22%.

Profitok, nyereségadó

A vállalati nyereség elhanyagolható mértékben változik a minimálbér csökkenése – vagy emelése – esetén, így a nyereségadó-bevétel is gyakorlatilag változatlan. Bár a kisebb bértéher növelné a vállalatok jövedelmezőségét (különösen a szürke vállalatok esetében), az iparágak többségében a bérköltség változását az ár változtatásával a fogyasztókra hárítják, így a profitok összege nem változik. A vállalati eredmény reálértéke azonban nő, hiszen az iparágak többségében csökkennek az árak.

Beruházás

A modellben a cégek teljes nyereségükkel arányosan vásárolnak beruházási javakat. A beruházás reálértéke tehát a nominális profitoktól és a beruházási javak árindexétől függ. Az alacsonyabb termelői árak és a változatlan nyereség miatt a beruházások reálértékének változása nagyobb, az alapesetben 1,8 %-kal. Magasabb szürkearány feltevése esetén a beruházások reálértéke még nagyobb, 50 % esetén már 3,8 %. A minimálbér-csökkenés beruházás-növelő hatását csak elhanyagolható mértékben csökkenti a sajátár- és a keresztár-rugalmasság alacsonyabb értéke. A minimálbér további emelése tehát csökkenti a beruházásokat, 50000 Ft esetén 1,5 %-kal.

Fogyasztói árak

A fogyasztói kosár ára is alacsonyabb lenne, de a beruházási árindexnél kisebb mértékű az eltérés. E mögött természetesen a két kosár eltérő összetétele húzódik meg. A beruházás 42 %-a az építőiparba áramlik (ez az arány fogyasztás esetében csak 0,3 %), amely az átlagosnál nagyobb arányban foglalkoztat képzetlen munkát, így az átlagosnál jobban csökkenti az árait. Ezzel szemben a fogyasztói árindex csak 0,8 %-kal csökken a minimálbér csökkentése esetén. A fogyasztói ár annál nagyobb mértékben csökkenne, minél magasabb szürkearányt feltételezünk, pl. 50 % esetén 2 százalékkal csökkennének a fogyasztói árak az alacsonyabb minimál-

bér esetén. A minimálbér további emelése tehát növeli az árakat, az alap- esethez képesti 50000 Ft esetén 0,9 százalékkal. Mindegyik esetben a sajátár- és a keresztár-rugalmasság mérséklése valamelyest csökkenti a fogyasztói ár érzékenységet a minimálbér változására.

Fogyasztás

Feltevésünk szerint a fogyasztás arányos a munkajövedelemmel, amit rögzített arányban költenek el. A fogyasztás reálértéke így a nominális bérkiráramlástól és a fogyasztói árindexről függ. Összességében az alacsonyabb minimálbér magasabb reálfogyasztást jelent, mivel a bérkiráramlás közel változatlan, ám az árak alacsonyabbak. Ezek együttesen az alapesetben a fogyasztás csupán 0,7 %-os növekedését jelentették volna. Magasabb szürkearányt feltételezve, a fogyasztás reakciója nagyobb.

Fogyasztáshoz kapcsolódó adók

Mivel a foglalkoztatás növekedése ellensúlyozza az átlagbér csökkenését, a teljes bértömeg nagyjából változatlan. Így a fogyasztáshoz kapcsolódó adók (ÁFA, fogyasztási adó, jövedéki adó) összege sem változik. Ezen nem változtat az árugalmasságok módosítása sem, s a szürkearány is csak rendkívül magas értékek esetén mutat adócsökkenést.

Összes adóbevétel

A teljes adóbevétel is kismértékben változik csak (0,5 %-kal csökken), hiszen a bevétel nagy része (2001-ben 57,1 %-a) az ÁFÁ-ból származik. Itt is látható, hogy jelentősebb adóbevételi hatása csak akkor van a minimálbér emelésének, ha a cégek többsége adó- és járulékkerülő.

Kormányzati kiadások

A kormányzati kiadásokat reálértékben rögzítettnek tekintettük, ezért a kiadások összege csak annyiban változik, amennyiben a kormányzat által vásárolt termékkosár ára. Mivel a kormányzati kiadások nagy része (95 %-a) a szolgáltatási szektorba áramlik, amely a legmagasabb arányban foglalkoztat képzett munkát, a minimálbér még a fogyasztói árindexnél is kisebb hatással van a kormányzati árindexre. A minimálbér csökkentése esetén 0,6%-kal csökkennek az állami kiadások. Ez a csökkenés annál nagyobb mértékű, minél nagyobb járulékelkerülést teszünk fel. Mindezek következtében a minimálbér 50000 Ft-ra való emelése tovább növelte a kormányzati kiadásokat a 40000 Ft mellett mért értékhez képest 20% szürkearány mellett 0,7 százalékkal.

Költségvetési deficit

A költségvetés bevételi és kiadási oldalára is hat a minimálbér változtatása, emelése közvetlenül növeli az adó- és járulékbevételeket, akárcsak a kormányzati szektorban minimálbéren foglalkoztatottak bérét. A minimálbér emelése 10–60 % szürkearány mellett valamelyest rontja a költségvetés egyenlegét. Teljesen fehér vagy 60 % feletti adóelkerülés mellett már egyértelműen javítja a minimálbér emelése a költségvetés helyzetét. Ez azt jelenti, hogy 10 és 20, illetve 60 és 70 százalék szürkearány között van egy-egy érték, ahol a minimálbér változtatása nem hat a költségvetési hiányra. Annak kiderítése, hogy ezek a értékek miért ott vannak, elhelyezkedésük milyen modellbeli paramétereiktől vagy feltevéseiktől függ, további vizsgálatot igényel.

Az államháztartási deficit alakulása a minimálbér és a szürkearány függvényében (a GDP százalékában)

	0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1
28083	3,26	3,08	2,95	2,87	2,84	2,87	2,96	3,13	3,39	3,79	4,37
35000	3,10	3,03	2,97	2,94	2,92	2,93	2,97	3,05	3,16	3,33	3,57
40000	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
45000	2,88	2,96	3,02	3,05	3,07	3,06	3,02	2,95	2,84	2,67	2,44
50000	2,78	2,92	3,04	3,11	3,14	3,13	3,06	2,91	2,69	2,37	1,91

Az alábbi táblában foglaltuk össze a minimálbér hatását a vizsgált változókra:

	A minimálbér-emelés hatása
Bér	nő
Foglalkoztatás	csökken
GDP	csökken
SZJA- és járulékbevételek	nő
Profitok, nyereségadó	csökken
Beruházás	csökken
Fogyasztói ár	nő
Fogyasztás	csökken
Fogyasztáshoz kapcsolódó adó	gyakorlatilag nincs
Összes adóbevétel	nő
Kormányzati kiadások	nő
Deficit	inkább nő

Ez a vizsgálat nem keresett válasz arra, hogy a vállalatok miért és milyen mértékben is reagálnának a minimálbér változtatására. A modell keretei között vizsgálható legkézenfekvőbb elképzelés az, hogy a vállalatok szeretnék megőrizni a minimálbér változtatását megelőző profitabilitásukat, amelyet egyszerre befolyásol a bérek és az árak változása. A profitráta érzékenységét nézzük meg a minimálbér és a szürkearány változásának függvényében. Azt tesszük továbbá fel, hogy a termelés volumenének változása a vállalatok számára kevésbé fontos, mint a profitrátáé. Az alábbi tábla egyes celláiban a profitráta változásának mértékét kapjuk a 28083 Ft-ról 40000 Ft-ra megnövelt minimálbér esetén különböző szürkearányok mellett, azaz a 0,25 sorban és 0,3 oszlopban található 0,0027 azt mutatja, hogy mennyivel nőne a profitráta, ha a 28083 Ft-os minimálbér melletti 25% szürkearány a 40000 Ft-ra emelt minimálbér mellett már 30 százalékra nőne.

	0,225	0,25	0,275	0,3	0,325	0,35	0,375	0,4
0,225	0,0002	0,0017	0,0028	0,0041	0,0054	0,0067	0,0078	0,0090
0,25		-0,0001	0,0014	0,0027	0,0040	0,0053	0,0066	0,0078
0,275			-0,0004	0,0013	0,0026	0,0038	0,0052	0,0065
0,3				-0,0006	0,0010	0,0025	0,0036	0,0051
0,325					-0,0009	0,0008	0,0024	0,0035
0,35						-0,0012	0,0005	0,0022
0,375							-0,0015	0,0003
0,4								-0,0018

A táblázatból látszik, hogy a szürkearány változatlansága mellett, a minimálbér megnövelése először csak 25%-os szürkearány mellett csökkenti a profitrátát, addig növeli. Ha a profitrátát a szürkearány növelésével akarja helyreállítani az átlagos vállalat, akkor kevesebb, mint 2,5 százalékponttal kell megnövelni az adóelkerülő vállalatok arányát, ha a szürkearány 25 és 40 százalék között van. Ez a viszonylag csekély hatás elsősorban annak tudható be, hogy a vállalatok a modellben áraikat jelentős részben áthárítják.

Érdemes táblázatba foglalni azt is, hogy a minimálbér adott mértékű emelése mellett milyen mértékű szürkearány-növelésre van szükség, ahhoz, hogy a minimálbér-emelést megelőző profitabilitás helyreálljon:

0,40	0,50	0,60	0,70	0,80	0,875
2,5	5	7,5	7,75	10	12,5

Tehát nagyon magas – mondjuk, 70 százalékos – adóelkerülés esetén az adott mértékű minimálbér-emelés profitcsökkentő hatását már csak 7,75 százalékpontos szürkearány emeléssel tudják ellensúlyozni a vállalatok.

6 KÖVETKEZTETÉSEK

Kinek is jó a minimálbér emelése?

Kétségtelen, hogy nagyobb minimálbérhez nagyobb átlagbér tartozik, ugyanakkor egyúttal alacsonyabb foglalkoztatás és alacsonyabb fogyasztás is. A minimálbér növelése megemeli a képzetlenek és az idős szakképzettek bérét, viszont csökkenti a fiatal szakképzettek bérét, ezáltal munkapiaci feszültségeket is generál. A foglalkoztatás csökkenése elsősorban a szakképzetlenek körére jellemző, hiszen az ezek iránti kereslet rugalmas, különösen a másik két csoportéhoz képest. Becslésünk szerint a kétszeri nagymértékű minimálbér-emelés összesen 1,3–2,3 százalékponttal alacsonyabb foglalkoztatáshoz vezetett szemben azzal, hogyha csak inflációkövető emelés lett volna.

A magasabb bér miatti jólétet a bérnövekedésnél is magasabb árak lerontják, a fogyasztás alacsonyabb, összességében a munkavállalók tehát veszítenek, csak azok nyernek, akiknek bére jobban nő, mint az átlagos infláció, ám ezek a munkavállalók kisebbségben vannak. A jólét méréséhez a foglalkoztatás és a bér közötti átváltást is számszerűsíteni kellett volna. Erre nem vállalkoztunk. A jólétet a reálbér és a foglalkoztatás esélye együttesen határozza meg. A minimálbér körüli foglalkoztatottak nagymértékű reálbéremelését a foglalkoztatás esélyének jelentős csökkenése nagyon lerontja.

A vállalatoknak nem jó a minimálbér emelése, mert csökken a termelés és csökken a profit is. Igaz, hogy ezt ellensúlyozhatják az adóelkerülés minimális mértékű emelésével. Számításaink szerint a profitráta „helyreállításához” szükséges adóelkerülés mértéke minimális. A mai helyzetben alkalmazkodási költségként elsősorban az jelenik meg, hogy egy jelentős minimálbér-emelés a vállalati bérek és keresetek belső arányait felborítja és feltehetően időre és ráfordításokra van szükség, hogy azok helyreálljanak.

A költségvetésnek nem jó a minimálbér emelése. Ugyan igaz, hogy az adóbevételek nagyobbak lesznek, de nőnek a kiadások is, általában romlik az egyenleg. Ha az adóelkerülés mértékére irreálisan alacsony feltevéssel vagy nagyon magas – remélhetően irreális – feltevéssel élünk, csak ezek-

ben az esetekben történik az, amit sokan feltételeznek, hogy a minimálbér emelése javítja a költségvetés pozícióját. Nem lehet azonban ebből arra is következtetni, hogy ez együttjár a gazdasági szereplők adóelkerülési hajlandóságának csökkenésével is, hiszen az adóterhelés növelésével az adózók reakciója között szerepel az adóelkerülési magatartás változása is.

A magasabb minimálbér növeli az SZJA- és járulékbévételeket, de csakis abban az esetben, ha az adókerülő vállalatok aránya nem nő. Ugyanakkor a vállalatok profitja alacsonyabb lesz a magasabb minimálbér mellett. Tekintve, hogy elemzési keretünkben a vállalatok rövid távon árakat csak akkor emelhetnek, ha ezt piaci lehetőségeik megengedik, s ezt maximálisan ki is használják, ezért a profitráta helyreállításának egyetlen módja az adóelkerülés mértékének növelése. Ha ezzel élnek a vállalatok és a munkavállalók, akkor a magasabb minimálbér miatt magasabb adó- és járulék már alacsonyabb lesz, mint a kezdeti érték, tehát végső soron nem érvényesül a magasabb minimálbér gazdaságot fehéritő hatása.

Ha a mindaz igaz, amit írtunk, akkor ez miért nem volt nyilvánvaló a minimálbér-emeléseket követően, miért nem figyelhettük meg mindazokat a kedvezőtlen folyamatokat, amelyek számításainkból következnek. Egyrészt mindezeket a munkapiaci történések hatásai elfedték, másrészt a munkapiactól független tényezők módosították. A munkapiaci elemzésünkben bemutatott kisvállalati foglalkoztatás-visszaesés nem érte el a média és a politika ingerküszöbét, a bérszerkezet összenyomódását a a minimálbér-emelést követő és részben általa kikényszerített vállalati és költségvetési béremelések megakadályozták. Hiba lenne azt állítani, hogy a gazdasági egyensúly 2001–2003 közötti alakulásáért a minimálbér emelése lenne egyedül felelős, de hogy része van benne, az tagadhatatlan.

Miért népszerű mégis a minimálbér-emelés programjával fellépni? Miért gondolják sokan, hogy egyfajta társadalmi szolidaritás kifejezhető a minimálbér emelésének követelésével? Talán azért, mert a közvetlen, többnyire kedvezőtlen munkapiaci és egyéb közvetett hatások számbavétele távolról sem magától értetődő. Ám ez senkit nem ment fel a felelősség alól.